

Hilde Lauwaert

Muren vol verhalen

INDIA,
HINDOEMYTHOLOGIE
VAN A TOT Z

TIJDSBEELD

WOORD VOORAF.....	8	INDRA	112	KRISHNA EN SUDAMA	216	SAMSARA	324
NOOT AAN DE LEZER	9	JAGANNATH	114	KRISHNA VISHVARUPA	217	SARASVATI	325
INLEIDING: MUREN VOL VERHALEN	10	KABANDHA	116	KRISHNA NAVAGUNJARA	220	SATI	328
		KABIR	117	KRISHNA VATAPATRA	221	SHABARI	330
		KALI	120	KUMARA’S	222	SHAKAMBHARI	331
AGNI	38	KALKI	124	KUMBHAKARNA.....	224	SHANI	332
ANAL PANKH	40	KAMA	126	KURMA.....	228	SHIVA.....	334
ARDHANARISHVARA	44	KAPILA	130	LAKSHMI	230	SHIVA EN PARVATI, DUSHTA-SAMMELANA	344
BADRINATH	47	KARNI MATA	131	LINGA	234	SHRAVANA KUMAR	345
BALARAMA	48	KARTTIKEYA	132	MAHABHARATA	238	SITA.....	346
BHAIRAVA	50	KRISHNA	136	MARKANDEYA	246	SURYA	348
BHASMASURA	52	KRISHNA EN YOGAMAYA	138	MATRIKA’S	247	TRIDEVI	352
BHUMI	53	KRISHNA IN GOKULA	140	MATSYA	252	TRIMURTI	353
BRAHMA	56	KRISHNA EN PUTANA	144	MURDHVAJA	254	TRIPURANTAKA	354
BUDDHA (BOEDDHA)	60	KRISHNA GOPALA	146	NAGA	255	TULSI	356
CHANDRA	61	KRISHNA EN AGHASURA	152	NARADA.....	260	USHA EN ANIRUDDHA	358
CHINNAMASTA	64	KRISHNA EN KALIYA	154	NARASIMHA	262	VALI	362
DADU DAYAL	65	KRISHNA EN DAVANALA	158	NATARAJA	264	VAMANA	364
DATTATREYA	66	KRISHNA EN BAKASURA	162	NILAKANTHA	266	VARAHA	365
DHANVANTARI	67	KRISHNA EN BRAHMA VIMOHANA LILA	163	PARASHURAMA.....	267	VARUNA	369
DHRUVA	68	KRISHNA GOVARDHANADHARI	164	PARVATI	268	VISHNU	370
DURGA	70	KRISHNA EN DE CHAPPAN BHOGA	172	PRITHU	273	VISHNU SHESHASAYI.....	379
GAJENDRA MOKSHA	76	KRISHNA SHRINATH	174	RAGAMALA	274	VYASA	380
GANDHARVA EN APSARA	78	KRISHNA RANGAPATI	180	RAHU EN KETU	276	YAJNA	381
GANESHA	84	KRISHNA EN DE VASTRA HARANA	184	RAKSHASA	277	YAMA	384
GANGA	92	KRISHNA RASA LILA	188	RAMA	282	YOGI EN YOGINI	388
GARUDA.....	94	KRISHNA EN DE NAVA NARI KUNJARA	194	RAMAYANA	284		
GURU	98	KRISHNA EN DE KAMSA VADHA	197	RAVANA	316		
HAMSA	100	KRISHNA EN RADHA	198	RAVANA LANKESHWARA.....	318	GLOSSARIUM.....	394
HANUMAN	102	KRISHNA EN SANDIPANI	204	RISHABA	319	INDEX	396
HARIHARA	108	KRISHNA DWARKADHISH.....	206	RISHI	320	BIBLIOGRAFIE.....	399
HAYAGRIVA	110	KRISHNA EN RUKMINI	210	SADHU EN SADHVI	322	BEDANKINGEN.....	400

Muren vol verhalen

I. Mythen: flexibele verhalen in woord en beeld

In mythologische verhalen probeert de mens overal ter wereld en sinds de oudste tijden steeds opnieuw antwoorden te vinden op de grote levensvragen. Hoe is de wereld ontstaan? Waar komen de zon, de maan en de sterren vandaan? Hoe kwam de eerste mens op aarde? Zijn er hogere machten? Wat gebeurt er na onze dood? Mythen trachten ook het verschil tussen goed en kwaad te verbeelden en leren de mens hoe hij of zij zich het best kan gedragen in de chaotische, vaak beangstigende wereld. Op een dieper niveau houden ze ons een spiegel voor en helpen ze onze angsten, verlangens en innerlijke worstelingen onder ogen te zien en beter te begrijpen.

Verhalen en beelden

Mythologie is een levend organisme. Eeuwenlang werden mythen van generatie op generatie mondeling doorgegeven. Ze evolueerden mee met de tijd en pasten zich aan de noden en omstandigheden van de mensen van dat moment en op die plaats aan. Daardoor bestaan er van een en dezelfde mythe vaak tientallen versies, die soms slechts in details verschillen, maar soms ook fundamenteel van elkaar afwijken.

In alle culturen werden mythen niet alleen in verhalen overgeleverd, maar ook in de beeldende kunsten, zoals de schilderkunst. Dit boek brengt deze twee vormen van creatieve menselijke verbeelding – het woord en het beeld – samen. We focussen op de muurschilderkunst en belichten de personages

en verhalen die daarin zijn afgebeeld: wie zijn ze? Wat is hun rol en betekenis? Wie hoort bij welk verhaal? Aan het slot van elk lemma gaan we na hoe de oude mythen tot op vandaag een belangrijke rol spelen in het leven van miljoenen Indiërs.

Het ontstaan van de schilderkunst: twee verhalen

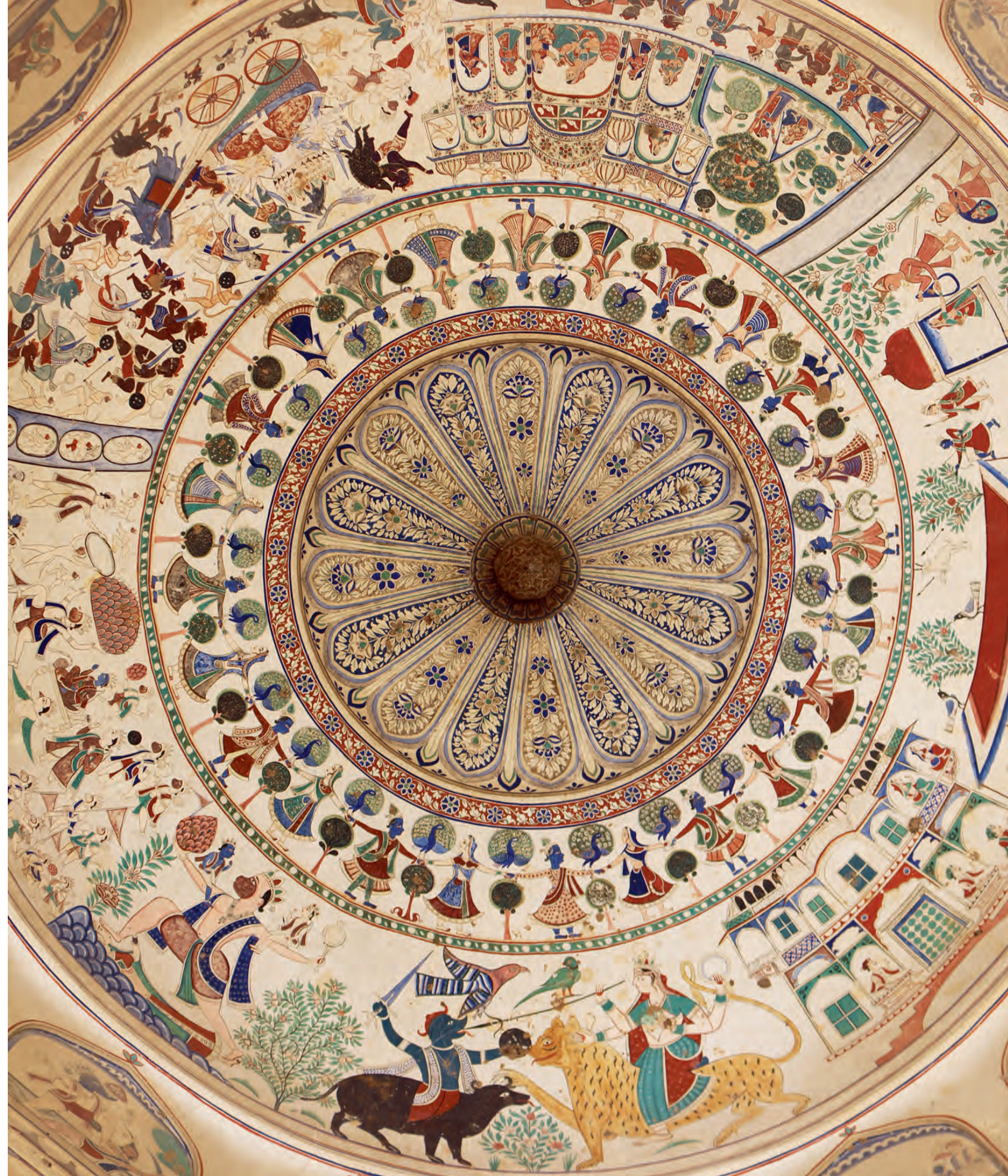
Ook de vraag naar het ontstaan van de kunsten zelf, meer bepaald de schilderkunst, komt in de Indiase mythologie aan bod. Twee verhalen uit het hindoeïsme hebben het over het ingrijpen van de goden en over hoe alles begon met niets meer dan een schets van een menselijke figuur.

I
De wijze Narayana was bezig met een langdurige, strenge ascese ten gunste van Brahma. Dat verontrustte Indra, de koning van de goden, zeer. Hij voelde zich bedreigd door de macht die de wijze via zijn ascese kon krijgen. Om dat te voorkomen stuurde hij enkele buitengewoon mooie *apsara's* – hemelse nimfen – op hem af. Kama, de god van de liefde, en zijn echtgenote Rati, de godin van de lust, en hun trouwe metgezel Vasanta, de god van de lente, vergezelden hen. Allemaal hoopten ze de wijze in zijn meditatie te kunnen storen om zo de kracht ervan te breken. Toen Narayana merkte wat er aan de hand was, nam hij het sap van een mango en schilderde daarmee een adembenemend mooie *apsara* op zijn dij, die vervolgens tot leven kwam. Omdat ze uit een dij tevoorschijn gekomen was, werd ze Urvashi, 'de uit een dij (*uru*) geborene', genoemd. Ze was van zo'n onvergelijkbare schoonheid dat de andere *apsara's* diep beschaamd en met gebroken trots terugkeerden naar Indra's hof. Volgens de *Vishnu Purana* was Urvashi het eerste afgebeelde wezen ooit op aarde.

De Kakrania kuan (waterput) in Chirawa, ca. 1890, een karakteristieke kuan in de regio Shekhawati in Rajasthan. Linkerpagina, boven: de beschilderde koepel van een van de vier achthoekige chhatris. Linkerpagina, onder: links een van de chhatris, rechts de open waterput omgeven door vier slanke pilaren. Rechterpagina: de beschilderde koepel van een van de chhatris met vooral scènes uit het *Ramayana*-epos; centraal onderaan een afbeelding van Durga Mahishasura (zie p. 71)

pp. 16-17
De grote centrale koepel van de Ram Gopal Poddar chhatri (cenotaaf) in Ramgarh, gebouwd in 1872 en bedekt met honderden muurschilderingen (zie ook p. 2)

De Nagada chhatra (cenotaaf) in Chirawa, 19de eeuw. De centrale beschildering van de koepel brengt vooral scènes uit het *Ramayana*-epos (zie ook pp. 288-289).

De forten en paleizen groeiden door de eeuwen heen van versterkte kernen uit tot omvangrijke paleiscomplexen, waarin opeenvolgende generaties heersers vele vertrekken met muurschilderingen lieten verfraaien. Van links naar rechts: 1. Garh palace in Bundi. 2. Garh palace in Kota. 3. Dugari fort. 4. Mahansar fort. 5. Garh palace in Dungarpur. 6. Junagarh fort in Bikaner

Muurschilderingen op het plafond in de Badal mahal van het Garh palace in Bundi met voorstellingen van drie avatars van Vishnu: Vamana, Matsya en Kurma, ca. 1620-1650

Binnenkoer van de Seth Arjun Das
Goenka haveli in Dundlod, gebouwd
ca. 1875

Mahansar, Sone ki Dukan haveli, ca. 1850. Rishi Vishwamitra voert samen met drie priesters en omringd door volgelingen en wijzen een vuuroffer (*yajna*) uit. Ieder van hen houdt een rode lepel en een heilige tekst in de handen.

p. 39
Nawalgarh, Poddar haveli, begin 20ste eeuw, in 1902 gebouwd. Agni zit op een troon, met ongewone attributen. De twee knotsen en twee lotusbloemen symboliseren zowel vernietigende als zuiverende krachten, terwijl de acht armen de veelzijdigheid en reikwijdte van zijn energie benadrukken.

Agni अग्नि

‘Vuur’

Agni behoort tot de Vedische goden. Svaha is zijn *shakti* en gemalin. Haar naam wordt tijdens offerrituelen en aan het einde van mantra’s voortdurend herhaald als bekrachtiging en voltooiing van het offer.

Vuur Agni is de verpersoonlijking van het natuurelement vuur. Overal waar vuur brandt, is hij aanwezig: in de keuken bij het bereiden van voedsel, bij licht- of *arti*-ceremonieën, in elk vaatje gevuld met *ghee* (geklearde boter) waarin een lont brandt, overal waar offervuren worden ontstoken, maar evengoed in een bliksemschicht, een woning- of bosbrand. Van Agni komt de ‘innerlijke hitte’ voort die bij yogi’s door langdurige ascese en meditatie (*tapas*) wordt opgewekt. Hij is degene die dit innerlijke vuur doet branden en zo meewerkt aan het proces van zowel lichamelijke als innerlijke zuivering en transformatie. In de ayurvedische geneeskunde onderscheidt men verschillende soorten *agni* – vuur dat het voedsel verteert – als essentiële, ‘vurige’ energieën die noodzakelijk zijn voor de spijsvertering en het metabolisme.

Bemiddelaar Agni wordt ook beschouwd als de boodschapper en bemiddelaar tussen mensen

en goden. Het contact heeft plaats tijdens een vuuroffer (*yajna*), wanneer de priester de offergaven, gebeden en wensen van gelovigen in ontvangst neemt en ze via de vrijgekomen energie in de opstijgende rook doorgeeft aan de goden. De as van dit kosmische vuur wordt als zeer zuiver beschouwd. Vandaar dat de god SHIVA, in zijn hoedanigheid van yogi – en vele yogi’s met hem – zich ermee inwrijven of de as gebruiken om er op hun lichaam merktekens mee aan te brengen.

Overgangsrituelen Agni speelt tot op vandaag een belangrijke rol bij de dagelijkse aanbidding van de goden en in overgangsrituelen, zoals bij de ceremonie van het omhangen van de heilige koord bij de overgang van kind naar volwassenheid, voor jongens van hogere kasten (Upanayana), het huwelijk en de crematie. Tijdens het huwelijksritueel lopen bruid en bruidegom zevenmaal om het offervuur heen terwijl ze hun geloftes tegenover elkaar uitspreken, met Agni als hoogste getuige. Na het overlijden beschouwen hindoes het dode lichaam als een offer aan de goden. Tijdens de crematie neemt Agni de ziel van de overledene mee naar de volgende bestemming.

Voorstelling Agni wordt gewoonlijk afgebeeld met een tot drie hoofden. Uit zijn mond(en) schieten vlammen tongen. Zijn rijdier is een ram of bok. Veel voorkomende attributen zijn een offerschaal of -lepel, een gebedssnoer, een toorts en een bijl of zwaard. Zijn enorme buik is het gevolg van het voortdurend oplikken van de offerboter.

Nawalgarh, Morarka haveli, eind 19de–begin 20ste eeuw, ca. 1890 gebouwd. Agni met een ram, zijn rijdier. De schelphoorn als attribuut is ongewoon.

Dugari fort, Rama mandir chitrasala, eind 18de-begin 19de eeuw (?). Ardhanarishvara wordt geflankeerd door zijn zonen Kartikeya en Ganesha.

Ardhanarishvara अर्धनारीश्वर

‘De man die half vrouw is’

Een zekere *rishi*, die later de bijnaam Bhringi, ‘de bij’, kreeg, aanbad enkel Shiva en weigerde halsstarrig om ook Shiva’s gemalin PARVATI te eren, meer bepaald om tijdens de rituele ommegang ook rond Parvati te lopen. Daarop verenigden Shiva en Parvati zich tot één lichaam, maar koppig bleef Bhringi zoeken naar manieren om toch enkel om Shiva heen te lopen. Zo veranderde hij zich in een bij, doorboorde de gezamenlijke navel van het goddelijke koppel en vloog op die manier enkel rond Shiva. Dit soort trucs paste hij nog meerdere malen toe, maar uiteindelijk kon hij niet anders dan ook Parvati erkennen en eren. Als straf voor de belediging vervloekte ze hem. Hij moest verder leven met een skeletachtig lichaam zonder vlees en bloed. De *rishi* werd daardoor

zo verzwakt dat hij niet langer rechtop kon blijven staan. Shiva, die behoorlijk onder de indruk was van Bhringi’s grote toewijding, schonk hem een derde been, zodat de wijze voortaan met de hulp van drie benen door het leven kon gaan. Volgens een andere overlevering werd Parvati jaloers toen ze de godin GANGA op Shiva’s hoofd zag zitten. Niettegenstaande Shiva’s pogingen om haar gerust te stellen, bleef Parvati diep gekwetst en zo van streek dat Shiva zich met haar verenigde in de vorm van Ardhanarishvara.

Voorstelling Ardhanarishvara bestaat dus uit een halve Shiva en een halve Parvati, elk met hun specifieke attributen. De helft van Shiva’s derde oog vormt een geheel met de helft van de *tilaka* op Parvati’s

voorhoofd. Vaak zijn ze vergezeld van hun persoonlijke rijdier. In deze vorm worden Shiva en zijn *shakti* Parvati als één entiteit afgebeeld, half mannelijk en half vrouwelijk. De boodschap hiervan voor de gelovige is dat god zowel man als vrouw is, dat de mens zowel mannelijke als vrouwelijke kwaliteiten in zich heeft en dat beide evenwaardig zijn en erkenning verdienen. In het beeld van Ardhanarishvara wordt getoond dat ogenschijnlijke tegengestelden zoals mannelijk en vrouwelijk, goed en kwaad, licht en duisternis, Purusha en Prakriti (de mannelijke en vrouwelijke energieën in de kosmos) en vele andere, die onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn, in essentie één zijn.

Samode palace, Durbar hall, 19de eeuw. Ardhanarishvara

Brahma ब्रह्मा

‘De schepper’

Brahma wordt ook ‘Prajapati’ (‘Heer van alle wezens’) genoemd. Zijn gemalin is SARASVATI, godin van wijsheid en kennis, en zijn rijdier is een zwaan of een gans.

Schepper Brahma is de schepper van het universum en van alles wat leeft en beweegt. Hij is de eerste god van de goddelijke drie-eenheid, de TRIMURTI, die hij samen met VISHNU en SHIVA vormt. Ook goden, mensen en demonen heeft hij geschapen. Een populaire scheppingsmythe vertelt dat Vishnu, in afwachting van het volgende wereldtijdperk (*kalpa*), op de duizendkoppige slang Shesha lag te slapen, terwijl zijn vrouw LAKSHMI, om haar man voorzichtig uit zijn kosmische slaap te wekken, zachtjes zijn voeten masseerde. Op dat moment ontsproot uit Vishnu’s navel de stengel van een prachtige lotusbloem. In het hart van die lotus, als op een troon, zat Brahma, de god van de schepping, die weldra aan zijn grootse en heilige taak zou beginnen (zie VISHNU SHESHASAYI).

Wereldcyclus De hindoe-tijdrekening is met Brahma verbonden. De dood van Brahma betekent telkens het einde van een wereldcyclus en de teloorgang of ontbinding van het universum. Na een lange periode van absolute rust zal Brahma daarna opnieuw geboren worden om een nieuw universum te creëren.

De *Veda’s*, die hij altijd bij zich draagt, zijn voor hem een onontbeerlijke bron van kennis. Als ze gestolen worden – wat nu en dan voorvalt – is dat een ramp voor de wereld.

Voorstelling Brahma wordt afgebeeld als een man met vier bebaarde hoofden en vier armen. Oorspronkelijk had hij vijf hoofden, maar zijn ongepaste verlangen naar Sarasvati kostte hem zijn vijfde hoofd (zie SARASVATI). Toen de woedende Shiva Brahma’s vijfde hoofd afhakte, sprak hij de

vloek over hem uit dat hij op aarde niet langer zou worden aanbeden. Volgens de overlevering is dat de reden waarom er in heel India slechts enkele tempels aan Brahma gewijd zijn en er geen enkel festival is dat hem eert. Wel wordt hij tijdens rituelen aangeroepen en in veel tempels is zijn beeltenis aanwezig. Hij blijft tenslotte de schepper. Zijn attributen kunnen één ofwel vier boeken zijn, die de vier *Veda’s* vertegenwoordigen, maar ook een waterkruik, een gebedssnoer, een scepter of knots, een (pol)lepel of een lotus.

Bundi, Garh palace, Badal mahal, ca. 1620–1650. Brahma met als attributen de *Veda*, drietand en bijl. De laatste twee zijn ongebruikelijk en worden vooral met Shiva geassocieerd.

19de eeuw. Brahma, met de vier *Veda’s* in zijn handen, komt tevoorschijn uit een lotusbloem die aan de navel van Vishnu is ontsprongen.

Fatehpur, Nevatia haveli, 19de eeuw. Links: Brahma wordt geboren uit de lotusbloem die uit Vishnu's navel ontspringt, terwijl Lakshmi zijn voeten masseert. Rechts: de Kumara's, die zijn voortgekomen uit de geest of adem van Brahma.

Parasarampura, Sardul Singh chhatra, ca. 1750. Brahma, zittend op een lotustroon met twee Veda's, een gebedssnoer (*mala*) en een waterkruik (*kamandalu*). Aan weerszijden staan twee toegewijden met een gebedssnoer als symbool van hun devotie.

Gandharva en Apsara गन्धर्वाः और अप्सरसः

‘Muzikant’ en ‘In het water bewegend’ of ‘hemelse nimf’

Gandharva's en *apsara's* zijn in de hindoeïstische mythologie een soort halfgoddelijke natuurgeesten. De *gandharva's* bespelen muziekinstrumenten, de *apsara's* dansen. Doorgaans worden ze als geliefden of partners beschouwd.

Betoveren en verleiden In de legende waarin de oeroceaan gezamenlijk door goden en demonen werd gekarnd (zie KURMA), kwamen de *apsara's* als een van de kostbaarheden uit de wateren tevoorschijn. Ze worden beschreven als uiterst bevallige waternimfen die de goden er geregeld op uitstuurden om de *rishi's* in hun ascetische praktijken te storen, zodat ze niet al te veel macht zouden verwerven. *Gandharva's* staan bekend als meesters in het verleidingsspel en als betoverende minnaars. Op hun hemelse muziek voeren de *apsara's* de bekoorlijkste dansen uit.

Voorstelling Op muurschilderingen is het onderscheid tussen de twee vaak onbestaande. Als gevolg van diverse culturele invloeden van buitenaf kregen deze halfgoddelijke wezens mettertijd meer en meer het uiterlijk van engelen. Daardoor vervaagde het onderscheid tussen muzikant en danseres.

Sommige *gandharva's* blijven wél zeer herkenbaar: ze hebben de kop van een vogel of een paard, zoals de buitengewoon talentvolle Tumburu, de hemelse zanger-muzikant die zo adembenemend mooi kan zingen dat hij ‘de koning van het lied’ wordt genoemd.

Gandharva-huwelijk Het *gandharva*-huwelijk, een van de acht huwelijksvormen in het hindoeïsme, is naar de *gandharva's* genoemd. Het komt regelmatig voor in oude geschriften en volksverhalen. Zo'n huwelijk is een overeenkomst tussen een man en een vrouw die

zich hevig tot elkaar aangetrokken voelen en niet willen of kunnen wachten om zich aan elkaar over te geven. Er is dan geen toestemming van familie nodig en er komen geen priesters en rituelen aan te pas. De *gandharva's* zijn hun getuigen en dat volstaat. De huwelijken van USHA EN ANIRUDDHA en van Satyavati en de wijze Parashara (zie VYASA) zijn daar voorbeelden van.

Nagaur palace, eerste helft 18de eeuw (?), begin jaren 2000 gerestaureerd. Twee *gandharva's* (muzikanten) en een *apsara* (danseres)

Lakshmangarh, Pansari haveli, eind 19de–begin 20ste eeuw. Tumburu en Narada, beiden met een snaarinstrument. Tussen hen staat Hanuman.

Bundi, Garh palace, Anirudh mahal, ca. 1860. Plafond met gevleugelde muzikanten en danseressen

Nagaur palace, eerste helft
18de eeuw (?), begin jaren 2000
gerestaureerd. Gandharva's en
apsara's

Nagaur palace, eerste helft
18de eeuw (?), begin jaren
2000 gerestaureerd. Plafond
met gevleugelde muzikanten en
danseressen

Bikaner, Junagarh fort, Chandra mahal, tweede helft 18de eeuw (?).
Apsara's

Bikaner, Junagarh fort, Chandra mahal, tweede helft 18de eeuw (?).
Apsara's tussen de wolken en bliksems

Nawalgarh, Morarka haveli, eind 19de-begin 20ste eeuw, ca. 1890 gebouwd. Ganga, met twee waterpotten in haar handen, staat op een *makara*. Aan haar linkerkant eert koning Bhagirata haar met een bloem. Aan haar rechterkant waaiert een aanbinder haar met een *chamara* koelte toe.

Sikar fort, 19de eeuw. Ganga staat op haar rijdier, de *makara*. In twee van haar vier handen draagt ze een waterpot, in haar derde hand een lotusbloem. Haar vierde hand maakt een gebaar. De maansikkel en het derde oog op haar voorhoofd verwijzen naar haar band met Shiva.

Ganga गङ्गा

‘De snel voortbewegende’

Koning Sagar, die tot zijn groot verdriet kinderloos bleef, beoefende jarenlang strenge ascese. Uiteindelijk verhoorde BRAHMA zijn wens en werd hij in één klap gezegend met maar liefst 60.000 zonen. Uit grote dankbaarheid wilde hij een paardenoffer organiseren, maar het offerpaard werd gestolen. Sagar stuurde zijn zonen eropuit om het te zoeken. Omdat het paard in de buurt van de *ashram* van *rishi* KAPILA werd teruggevonden, werd hij van de diefstal verdacht. De boze zonen richtten met hals kabaal hun woede op Kapila, die op zijn beurt boos werd omdat hij uit zijn diepe meditatie was gewekt. Op het moment dat Kapila zijn ogen opende, werden terstond alle 60.000 zonen, op één na, tot as herleid. Hun lichamen waren dood, maar zonder de laatste rituelen konden hun zielen geen rust vinden. Daarvoor was heel veel water nodig. Het was pas de achterachterkleinzoon van koning Sagar, Bhagiratha, die na jarenlange boetedoening van Ganga gedaan

kreeg dat ze op aarde zou neerdalen om voor de dolende zielen van zijn voorouders verlossing te brengen. Omdat de kracht van de op aarde neerstortende rivier ontzettend groot en verwoestend zou zijn, werd SHIVA bereid gevonden dit via zijn gematteerde haren te laten gebeuren. Shiva ving het water op en zorgde ervoor dat de machtige stroom zich in zeven rivieren splitste. Toen het Gangeswater over de assen van Sagars zonen stroomde, werden hun zielen eindelijk bevrijd en konden ze opstijgen naar de hemel.

De acht vasu's Ooit werd Ganga ook gestraft en werd ze als mens op aarde geboren. Toen koning Shantanu haar bij de Ganges ontmoette, was hij getroffen door haar schoonheid en vroeg haar ten huwelijk. Ganga stemde ermee in, op voorwaarde dat hij nooit vragen zou stellen naar haar daden. Als hij dat toch deed, zou ze hem verlaten. Zeven jaar na elkaar werd er een zoon geboren en zeven jaar na elkaar nam Ganga het

jongetje mee naar de rivier om het te verdrinken. Zeven jaar zweeg Shantanu. Bij het achtste kind, dat de naam Devavrata kreeg, kon de koning het niet langer aanzien en stelde hij toch de vraag: waarom moesten ze sterven? Waarom liet ze hun zonen niet leven? Ganga legde het hem uit, maar verliet hem samen met het kind, zoals ze eerder had aangekondigd. De acht jongetjes waren de acht *vasu's*, een groep van acht goddelijke wezens die werden geassocieerd met vuur en die ook vervloekt waren om op aarde geboren te worden. Zij hadden Ganga gevraagd of ze op aarde hun moeder wilde zijn en of ze hen kort na de geboorte wilde bevrijden. Ganga hield woord, maar het achtste kind bleef leven. Toen hij de kinderleeftijd was ontgroeid, bracht Ganga hem terug naar zijn vader en groeide hij op aan diens hof. Later werd hij bekend als Bhishma, een van de grote helden uit het epos MAHABHARATA.

Voorstelling Als godin wordt Ganga afgebeeld als een mooie vrouw met twee of vier armen. Vaak giet ze met twee armen water uit een kannetje. Water is voor het leven op aarde essentieel en onmisbaar. Het wordt ook vereerd vanwege zijn zuiverende kracht. Andere attributen van Ganga kunnen een lotusbloem of rozenkrans zijn. Haar rijdier is een *makara* of een krokodil.

Afscheidsrituelen Omdat hindoes geloven dat een bad in de Ganges hun zonden zal wegwassen, dat het uitstrooien van hun as in de rivier hun ziel zal verlossen uit de kringloop van wedergeboorten en dat dit ritueel dus rechtstreeks tot *moksha* leidt, is Ganga van fundamenteel belang bij crematies en afscheids- en overgangsrituelen. Langs het hele traject – van ca. 2500 kilometer – dat de Ganges aflegt, zijn vele tempels gebouwd en liggen heilige steden, met Varanasi als de bekendste stad.

Harihara हरिहर

‘Hij die tegelijk Hari (Vishnu) en Hara (Shiva) is’

Lang geleden leefde de demon Guha, die na een langdurige boetedoening van BRAHMA had verkregen dat niemand hem kon doden: geen mensen, demonen of goden, en zelfs niet de allerhoogste goden VISHNU en SHIVA. In de waan dat hij onoverwinnelijk en onsterfelijk was, begon hij zijn macht te misbruiken. Toen zowel de mensen op aarde als de goden in hun hemelen dat niet langer duldden, trokken ze gezamenlijk naar Vishnu en Shiva. Beiden erkenden het probleem en bedachten een oplossing: ze zouden versmelten tot een wezen dat half Vishnu en half Shiva was. In die hoedanigheid daalden ze af naar de aarde, wisten Guha te vinden en doodden hem.

Volgens een andere overlevering zou er lang geleden tussen de volgelingen van Vishnu en Shiva onenigheid ontstaan zijn over wie van de twee de belangrijkste godheid was. Omdat Vishnu noch Shiva hiermee gediend was, maakten

ze een einde aan de kwestie door samen te smelten tot één wezen: Harihara. Ten slotte waren zij gelijkwaardige vormen van het enige en Allerhoogste goddelijke principe, het *Brahman*. De rivaliteit tussen de twee groepen was hierdoor voorgoed uit de wereld geholpen. Harihara wordt sedertdien zowel door *vaishnava's* als *shaiva's* aanbeden.

Voorstelling Op de muurschilderingen wordt de Vishnu-helft meestal weergegeven in de gedaante van zijn avatar Krishna, met de fluit als vast attribuut. Shiva's helft draagt doorgaans de drietand (*trishula*) in een van zijn handen. In een andere voorstelling worden beide goden getoond als paren – Vishnu met LAKSHMI en Shiva met PARVATI – die op hun rijdieren zitten. Terwijl de goden elkaar iets aanbieden, wordt hun wederzijdse verbondenheid en eenheid gesymboliseerd door de dieren: hun koppen zijn in één gedeelde vorm versmolten, als verwijzing naar de

eenheid van Hari en Hara. De olifant Airavata is in de iconografie niet het gebruikelijke rijdier van Vishnu, en dus vormt deze voorstelling een uitzondering, mogelijk om de rol van Lakshmi (in haar gedaante van Gaja-Lakshmi) en/of de vorstelijke status van Vishnu te benadrukken.

Harihara Milana In sommige tempeltradities wordt de ‘vereniging’ (*milana*) van Vishnu (Hari) en Shiva (Hara) gevierd in het ritueel van de Harihara Milana. Daarin worden hun *murti's* vanuit hun respectieve tempels in processie naar elkaar toegebracht. Tijdens een ceremonie wisselen ze geschenken uit. Vaak zijn dat *tulasi*-bladeren voor Vishnu en *bilva*-bladeren voor Shiva, hun beider traditionele offerbladeren. Zo wordt zichtbaar gemaakt dat beide goden in wezen uit dezelfde goddelijke bron komen, dat ze elkaar aanvullen en dat ze samen één werkelijkheid vertegenwoordigen.

Dungarpur, Garh palace, Karni Gokhda, eind 19de – begin 20ste eeuw. Harihara, die is samengesteld uit Shiva (linkerhelft) en Vishnu (rechterhelft), vergezeld van hun rijdieren Nandi en Garuda

Bundi, Garh palace, Chitra mahal, tweede helft 18de eeuw, eind 19de eeuw gerestaureerd en overschilderd. Harihara Milana

Dungarpur, Garh palace, zijvertrek van Viratswarup ki Ori, eind 19de-begin 20ste eeuw. Hayagriva, avatar van Vishnu, vecht met de demon Hayagriva

Hayagriva हयग्रीव

‘Hij met het paardenhoofd’

De demon Hayagriva voerde langdurige *tapa's* uit ter ere van de godin PARVATI, die hem na afloop naar zijn wensen vroeg. Hij verlangde onsterfelijkheid, maar die kon ze hem niet schenken, antwoordde zij: alles wat geboren wordt moet nu eenmaal sterven. Daarop vroeg Hayagriva, die met een paardenhoofd op een mannenlichaam een unicum op aarde was, de gunst dat hij enkel door een andere Hayagriva gedood kon worden. Zijn verzoek werd ingewilligd en vanaf dat moment voelde Hayagriva zich oppermachtig, onaantastbaar en onsterfelijk. Algauw ontpopte hij zich tot een tiran en verspreidde rampspoed zich over de wereld. Gaandeweg nam Hayagriva's wezen zelfs ‘bezit’ van de *Veda's*, die daardoor hun kracht verloren. BRAHMA, die zonder kennis van de *Veda's* machteloos

was en zijn taak als schepper niet kon uitvoeren, zocht hulp bij VISHNU, die bereid was om als avatar Hayagriva de demon Hayagriva op aarde te verslaan. Zo kreeg Brahma zijn *Veda's* terug, herwon hij de kracht om te scheppen en konden de mensen op aarde opnieuw in vrede en voorspoed leven. (Voor het verhaal over Hayagriva die de *Veda's* uit de mond van Brahma stal, zie MATSYA)

Voorstelling Hayagriva wordt vaak afgebeeld als een bleke man met het hoofd van een paard. Hij vecht met zijn zwarte of donkere evenbeeld, of met een demon. In drie van zijn vier handen draagt hij enkele typische attributen van Vishnu en soms een zwaard. Met zijn vierde hand houdt hij zijn tegenstander bij de haren om hem te doden. Soms zit hij als een heerser op een troon.

Festival en ceremonie Als avatar Hayagriva is Vishnu de beschermer van de *Veda's* en wordt hij – vooral in het zuiden van India – aanbeden als god van kennis en wijsheid. Zijn komst op aarde wordt jaarlijks tijdens het festival Avani Avittam herdacht. Ook tijdens de Upakarma, de Heilige Koord-ceremonie van de hogere sociale klassen, wordt Hayagriva vereerd. Leden van deze zogenaamde *varna's* beginnen tussen hun achtste en zestiende levensjaar een heilige draad over hun linkerschouder en borst te dragen. Die wordt jaarlijks bij de start van een nieuw jaar van hun studie van de *Veda's* vervangen. Tijdens dit ritueel brengt men zowel offers en eerbetoon aan Hayagriva als aan de *rishi's* die de heilige geschriften naar de mensheid hebben gebracht. Ook bij de aanvang van een nieuwe studie vragen gelovigen soms om zijn zegeningen.

Nawalgarh, Bhakton ki haveli, eind 19de eeuw. Hayagriva, avatar van Vishnu, doodt de demon Hayagriva.

Karttikeya

‘Afstammeling van de Krittika’s (de Plejaden)’ (ook ‘Murugan’ of ‘Skanda’ genoemd)

Karttikeya, de broer van GANESHA, is een zoon van SHIVA en PARVATI. Op vraag van de goden is hij verwekt om de demon Taraka te doden. Hierdoor kreeg hij de status van een oorlogsgod.

Geboorte Over Karttikeya’s verwekking en geboorte bestaan meerdere verhalen. In een daarvan wordt verteld dat de god AGNI het gloeiende zaad van Shiva opving en in de Ganges deponeerde om het af te koelen. Uit het zaad groeide een jongetje dat gevonden werd door zes Krittika’s (de Plejaden). Alle zes wilden ze zijn moeder zijn en boden ze hem een borst aan. Terstond kreeg de jongen zes hoofden. Volgens een ander verhaal waren het zes jongetjes die op het moment dat hun moeder Parvati hen tegelijk omhelsde, versmolten tot één lichaam met zes hoofden.

Taraka De demon Taraka kreeg na een langdurige en buitengewoon strenge ascese van BRAHMA de gunst dat enkel een zoon van Shiva hem kon doden. Aangezien Shiva zich in diepe rouw om zijn vrouw SATI in de bergen had teruggetrokken en geen zoon had, voelde Taraka zich onoverwinnelijk. Zoals zoveel heersers viel hij ten prooi aan hoogmoed en machtswellust, en ontpopte zich tot een kwaadardige despoot. Zelfs de goden werden door hem belaagd en geterroriseerd. Zij gingen hun beklag doen bij Brahma. De god van de schepping zei dat hij de verleende gunst niet ongedaan kon maken en stuurde de

ongelukkigen door naar VISHNU, die hen op zijn beurt naar Shiva verwees. Gelukkig was die intussen uit zijn diepe meditatie gewekt en verliefd geworden op Parvati, een incarnatie van Sati. Hun zoon Karttikeya, die voorbestemd was om Taraka te doden, was tot leven gekomen. Taraka werd door hem gedood en zijn legers werden vernietigd. Maar de ellende was nog niet voorbij (zie TRIPURANTAKA).

Voorstelling Op muurschilderingen heeft Karttikeya doorgaans het gezelschap van zijn ouders Shiva en Parvati en van zijn broer Ganesha. Bijna altijd wordt hij afgebeeld met zes hoofden en twee of meer handen. Karttikeya’s rijdier is een pauw en in zijn handen draagt hij wapens, met als belangrijkste de speer.

Reis rond de wereld Karttikeya is vooral populair in het zuiden van India, waar hij Murugan heet. Daar is een reden voor. Het begon allemaal met een vraag: wie van de broers, Karttikeya of Ganesha, was de oudste? Of volgens een andere legende: wie van de broers was de verstandigste? Om dat uit te maken gaven hun ouders hen de opdracht een reis rond de wereld te maken. Wie als eerste thuiskwam zou de winnaar zijn. Karttikeya sprong meteen op zijn pauw en ging ervandoor. Ganesha had noch zijn fysiek noch zijn rijdier aan zijn kant: hijzelf was dik en log en zijn rijdier, de rat, maakte met zijn korte pootjes geen kans tegen de pauw. Ganesha vond er iets op: zeven keer

liep hij om Shiva en Parvati heen. “Jullie, mijn goddelijke ouders, zijn voor mij het hele universum,” zei hij. Zo won hij de wedstrijd. Toen Karttikeya na zijn lange tocht rond de wereld eindelijk weer thuis was en hoorde hoe de vork aan de steel zat, vertrok hij boos en gefrustreerd naar het zuiden van het land, waar hij zeer veel volgelingen kreeg.

Festival Karttikeya wordt jaarlijks (vooral) in Zuid-India gevierd tijdens het Thaipusam-festival. Dan worden zijn overwinningen op *asura’s* herdacht, zijn triomfen van het goede over het kwade. Als onderdeel van het festival dragen gelovigen zogenaamde *kavadi’s* – enorme houten constructies die op de schouders zijn gebonden – of andere zware lasten als een soort boetedoening mee in een processie. Zo willen ze symbolisch een schuld vereffen en dankbaarheid tonen voor de zegeningen die ze het voorbije jaar hebben ontvangen. Sommige gelovigen pijnigen hun lichaam door hun huid, wangen of tong met minispeertjes of naalden te doorboren.

Dugari fort, Rama mandir chitrasala, eind 18de–begin 19de eeuw (?). Karttikeya op zijn rijdier, de pauw, met de Veda’s in een van zijn handen

Dugari fort, Rama mandir chitrasala, eind 18de-begin 19de eeuw (?). Karttikeya in gevecht met de demon Taraka. Karttikeya rijdt niet alleen op Nandi, het rijdier van Shiva, maar vertoont ook lichamelijke kenmerken van zijn vader, zoals het derde oog op zijn voorhoofd en de slang om zijn hals. Hierdoor wordt gesuggereerd dat Shiva zijn zoon in deze heroïsche strijd bijstaat.

Krishna कृष्ण

‘De zwarte/donkerblauwe’ (achtste incarnatie van Vishnu)

Krishna, de achtste avatar van VISHNU, is zowel god als mens. Als mens was hij een kind van Devaki, de zus van Kamsa, en Vasudeva. Samen met zijn broer BALARAMA groeide hij op bij hun pleegouders Yashoda en Nanda, in het koeherdersdorp Gokula. Hij was op aarde gekomen om zijn oom Kamsa, de wrede en kwaadaardige heerser, te doden en de wereld van diens tirannie te bevrijden.

Van peuter tot jongeman Als peuter en kleuter was Krishna een ondeugend mensenkind, een jongetje dat met zijn vriendjes in de bossen speelde, de koeien hoedde en kattenkwaad uithaalde. Als goddelijk kind versloeg hij samen met zijn broer alle demonen die zijn oom Kamsa op hen afstuurde. Van een vrolijk en dapper jongetje ontwikkelde hij zich tot een nieuwsgierige tiener, die goed wist hoe hij met zijn fluitspel de meisjes van de streek het hoofd op hol kon brengen. De goddelijke puber verhieft het liefdesspel tot een spirituele ervaring en leerde de mens wat de ware toewijding aan God betekent. Als jongeman keerde hij terug naar zijn geboortestad Mathura om te doen waarvoor hij als mens op aarde was gekomen: hij doodde Kamsa en gaf de rechtvaardige koning Ugrasena zijn rechtmatige plaats op de troon terug. Vanaf dat moment deden Krishna en Balarama afstand van hun rol als koeherders en namen zij hun prinselijke taken op zich. Als god was Krishna alwetend, maar als mens moest hij net als andere prinsen een opleiding volgen. Samen met zijn broer ging hij in de leer bij *guru* Sandipani om alles te leren wat van hem verwacht werd om een goede vorst te kunnen worden.

Mens en god Als mens werd Krishna ook koning en legeraanvoerder, voerde hij meerdere oorlogen en stichtte uiteindelijk ver weg van Mathura zijn eigen rijk met als hoofdstad Dwarka, waar hij welvaart bracht en onder meer met zijn uitverkoren gemalin Rukmini gelukkig samenleefde. Krishna kreeg ook kinderen en kleinkinderen. Als grootvader nam hij de wapens op tegen Banasura om zijn kleinzoon Aniruddha en diens geliefde Usha, die door haar vader gevangen werden gehouden, te bevrijden. De god Krishna, een avatar van Vishnu, sterft nooit, maar de mens Krishna stierf, zoals voorspeld, een eenzame dood toen een jager die hem voor een hert hield, hem met een giftige pijl in een voet raakte.

Krishna in de Mahabharata De mens Krishna was via familiebanden verwant aan de Pandava’s en werd goed bevriend met zijn neef Arjuna, de grote held van de *MAHABHARATA*. Hij gaf raad, voerde diplomatiek overleg en wanneer dat volgens hem nodig en nuttig was, toonde hij zich een sluwe manipulator. Hij werd ook de wagenmenner en raadgever van Arjuna in de grote oorlog op het slagveld van Kurukshetra. Zo sprak hij de door vertwijfeling verlamde Arjuna lang toe om hem te overhalen te doen waarvoor hij nu eenmaal geboren was: strijden. Als god liet hij – om Arjuna helemaal te overtuigen – in een visioen zijn ware goddelijke gedaante zien, in de vorm van Vishvarupa (zie KRISHNA VISHVARUPA). Gedurende de achttien dagen durende strijd bood Krishna mentale hulp aan de Pandava’s, die vochten voor het goede, rechtvaardigheid en het herstel van de *dharma*. De

tactieken die hij hen aanraadde, waren soms moreel twijfelachtig. Toen daar kritiek op kwam, legde Krishna uit dat zijn handelen altijd gericht is op het herstel van *dharma* en dat wanneer hij in zijn goddelijke gedaante verschijnt, hij zich overeenkomstig als god gedraagt. Wanneer zijn vorm die van een *NAGA* of *GANDHARVA* is, zullen zijn daden en gedragingen daarmee in overeenstemming zijn. Maar nu hij als mens is geboren, uit menselijke ouders, gedraagt en handelt hij als mens.

Voorstelling Afhankelijk van de context wordt Krishna op veel manieren afgebeeld. Hij heeft een zwarte of blauwe huidskleur en heeft zelden meer dan twee armen. Als hij toch vier armen heeft, draagt hij Vishnu’s attributen. Hij is vooral herkenbaar aan de kroon van pauwenveren op zijn hoofd.

Festival Het zeer populaire Janmashtami-festival viert jaarlijks in augustus of september, afhankelijk van de maanstanden, de geboorte van Krishna. Er wordt dan gevast, gebeden en gezongen, en toneelgezelschappen spelen episodes uit Krishna’s leven na. Om middernacht, het moment van zijn geboorte, worden *murti*’s van ‘kindje’ (*balaka*) Krishna in water en melk gebaad, krijgen ze nieuwe kleren en worden ze in wiegjes te slapen gelegd en gewiegd. Het vasten wordt verbroken. Een groot feest met veel zoets, bloemen, licht en dans kan dan beginnen.

Samode palace, Durbar hall, 19de eeuw. Krishna en Radha, samen op een lotusbloem, symboliseren hun zuivere, goddelijke liefde en de eenheid van hun zielen.

Krishna en Yogamaya कृष्ण और योगमाया

'Krishna en de betoverende'

Kamsa, de kwaadaardige zoon van koning Ugrasena van Mathura, stootte zijn vader van de troon, nam de macht over en bracht veel leed over zijn volk. Hij was de broer van Devaki, die voorbestemd was om de moeder van Krishna te worden en met Vasudeva trouwde.

Na afloop van de huwelijks-ceremonie bood Kamsa het pasgehuwde paar aan om naar het paleis te rijden. Onderweg hoorde hij plots een stem die aankondigde dat het achtste kind van Devaki en Vasudeva hem zou doden. Uit angst liet hij het koppel onder zeer strenge bewaking opsluiten in zijn paleis. Telkens als er een kind werd geboren, liet hij het meteen ombrengen, maar op mysterieuze wijze werd het zevende kind van Devaki overgebracht naar de

baarmoeder van Rohini, een van de vrouwen van koeherder Nanda in het dorp Gokula. De jongen werd BALARAMA genoemd.

Om het achtste kind te redden was er opnieuw goddelijke bemoeienis nodig. Yashoda, de vrouw van Nanda die ook zwanger was, bracht een dochtertje – Yogamaya, de godin die geassocieerd wordt met goddelijke illusie en, in sommige tradities met de kosmische slaap, ter wereld. Devaki en Vasudeva, die meteen na zijn geboorte de ware goddelijke gedaante van hun zoontje aanschouwd hadden, beseften dat het in het geheim omwisselen van de twee kinderen de enige manier was om de toekomstige bevrijder te redden. Terwijl alles en iedereen in en rond het paleis door het optreden van Yogamaya in een magische

slaaptoestand was geraakt, droeg Vasudeva het kind Krishna over de Yamuna-rivier naar Gokula en kwam met Yogamaya terug.

Toen Kamsa het nieuws van de geboorte van het achtste kind vernam en op het punt stond het meisje te vermoorden, ontglipte ze hem. Terwijl ze opsteeg naar de hemel, riep ze dat het kind dat hem zou doden al geboren was. Daarop gaf Kamsa het bevel om in de wijde omgeving alle jongetjes van minder dan een jaar om te brengen. Krishna bleef gespaard en met hun goddelijke krachten kon zowel Krishna als zijn broer Balarama alle demonen die Kamsa op hen afstuurde, doden.

Dungarpur, Garh palace, Durbar hall, 19de eeuw. Plafondschildering met scènes over de geboorte van Krishna, de vlucht naar Gokula, het opstijgen van Yogamaya, de kinderstreken en heldendaden van Krishna en Balarama

Bissau, Didwania haveli, ca. 1880. Na Krishna's geboorte brengt zijn vader Vasudeva hem in het geheim – onder de bescherming van de kosmische slang Shesha – naar het koeherdersdorp Gokula.

Bundi, Garh palace, Chitra mahal, tweede helft 18de eeuw, eind 19de eeuw gerestaureerd en overschilderd. Krishna Gopala betovert mens en dier met zijn goddelijk fluitspel.

Krishna Gopala कृष्ण गोपाल

‘Krishna, de koeherder’

Gopala is de naam van Krishna in zijn kinder- en jeugd jaren, toen hij in Gokula als koeherder bij zijn pleegouders Yashoda en Nanda leefde. Het is de tijd waarin hij samen met zijn broer veel heldendaden verrichtte, in de bossen met zijn vriendjes speelde en met zijn betoverende fluitspel mens en natuur beroerde.

Krishna Gopala wordt door de Pushti Marga – de door Vallabhacharya gestichte *bhakti*-beweging – verheerlijkt en speelt een belangrijke rol in de dagelijkse rituelen en *seva* (liefdevolle dienstbaarheid) die aan hem zijn gewijd.

Mandawa, Thalia haveli, tweede helft 19de eeuw. Tien vrouwelijke naga's, onder wie Kaliya's echtgenotes, smeken Krishna om Kaliya's leven te sparen.

Krishna en Kaliya कृष्ण और कालिय

‘Krishna en de zwarte demon’

De slang Kaliya was doodsbang van GARUDA, het rijdier van VISHNU, en vluchtte met zijn gezin naar de Yamuna-rivier in Vrindavan, waar Krishna opgroeide. Daar vergiftigde Kaliya het water van de rivier en ook alle planten en dieren op de oevers. Krishna besliste daarom de boosaardige indringer te doden en sprong in de rivier. Na een hevig gevecht danste Krishna als teken van zijn overwinning op de kop van de slang, die op sterven na dood was.

Op dat moment kwamen de vrouwen van Kaliya boven water en smeekten Krishna hun echtgenoot toch te laten leven. Krishna spaarde hem en stuurde hem en zijn familie terug naar de oceaan met de verzekering dat Garuda – bij het zien van zijn voetafdruk op de slangenkop – hem geen kwaad zou doen en hij dus niets meer te vrezen had.

Kota, Garh palace, Chattar mahal, midden 18de–begin 19de eeuw, eind 19de eeuw overschilderd.

pp. 156–157
Orchha, Lakshmi Narayan mandir, 18de eeuw (?). Krishna danst op Kaliya. Links van hem twee smekende echtgenotes van Kaliya; rechts zijn pleegmoeder Yashoda, zijn broer Balarama en zijn pleegvader Nanda. Onderaan rechts een afbeelding van Vastra Harana

Krishna Govardhanadhari

कृष्ण गोवर्धनधारी

‘Krishna, de drager van de berg Govardhan’

Op een dag waren de inwoners van Vrindavan een *puja* aan het voorbereiden ter ere van INDRA, de god van de regen. Krishna, die het allemaal wat kritisch stond te bekijken, wees hen erop dat ze toch meer te danken hadden aan de berg Govardhan, want die schonk hen met zijn malse weiden, vruchtbare akkers en bomen vol vruchten alles wat ze nodig hadden om te leven. Krishna had gelijk, dat moesten ze toegeven. Daarop keerden ze Indra de rug toe en richtten zich tot Heer Govardhan. Maar Indra, die dit alles met lede ogen gadesloeg, werd woedend en nam wraak door onophoudelijke stortregens en verwoestende stormen over het dorp te jagen. De

dorpelingen raakten in paniek en zochten hun toevlucht bij Krishna, die toen iets wonderbaarlijks deed: hij tilde de berg op, zette die op zijn pink en hield hem als een reusachtig regenscherm in de lucht, zodat alle inwoners en hun vee veilig en droog bleven. Na zeven dagen en nachten besepte Indra dat Krishna groter en machtiger was dan hij. Zijn trots was gebroken en hij maakte een eind aan het noodweer. Beschaamd knielde hij voor Krishna neer en vroeg om vergeving. Die kreeg hij, volgens sommigen, samen met de belofte dat hij voortaan minstens één keer per jaar vereerd zou worden. In de Pushti Marga traditie wordt Krishna in deze gedaante van beschermer, vereerd als Shrinath.

Bikaner, Junagarh fort, Phool mahal, tweede helft 18de eeuw. Een *puja*, rituele aanbidding, ter ere van de berg Govardhan.

Bikaner, Junagarh fort, Phool mahal, tweede helft 18de eeuw. Krishna tilt de berg Govardhan op een vingertop. Aan de hemel ontketent Indra, gezeten op zijn rijdier, de olifant Airavata, een hevig noodweer. Onderaan in beeld knielt hij voor Krishna en erkent diens superioriteit.

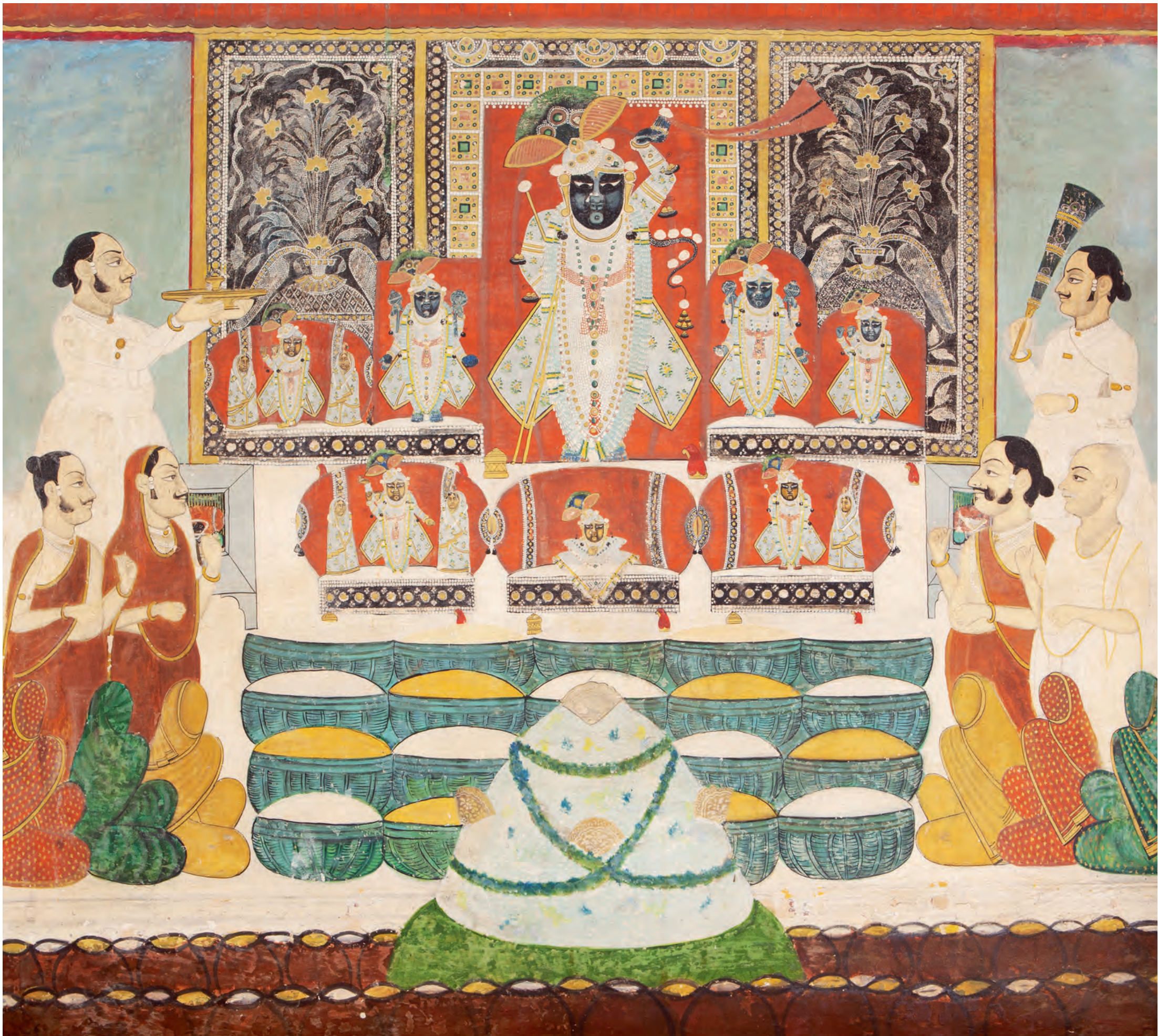
Chirawa, Poddar kuan (waterput),
een van de chhatri's, ca. 1830.
Krishna Govardhanadhari

Parasarapura, Sardul Singh
chhatri (cenotaaf), ca. 1750.
Krishna Govardhanadhari

pp. 168–169
Kota, Garh palace, Chhattar mahal,
midden 18de–begin 19de eeuw,
eind 19de eeuw overschilderd.
De dorpelingen en hun vee schuilen
rond Krishna, die de berg Govardhan
heeft opgetild. Het is gestopt met
regenen en linksboven buigt Indra
nederig het hoofd voor Krishna.

Jhalawar, City palace, eind 19de-begin 20ste eeuw. Talrijke voedseloffers worden aangeboden aan Shrinath, die hier wordt afgebeeld met zeven andere manifestaties van zichzelf.

Bundi, Garh palace, Chattar mahal, midden 19de eeuw (?). Shrinath wordt geflankeerd door twee priesters.

Krishna Shrinath कृष्ण श्रीनाथ

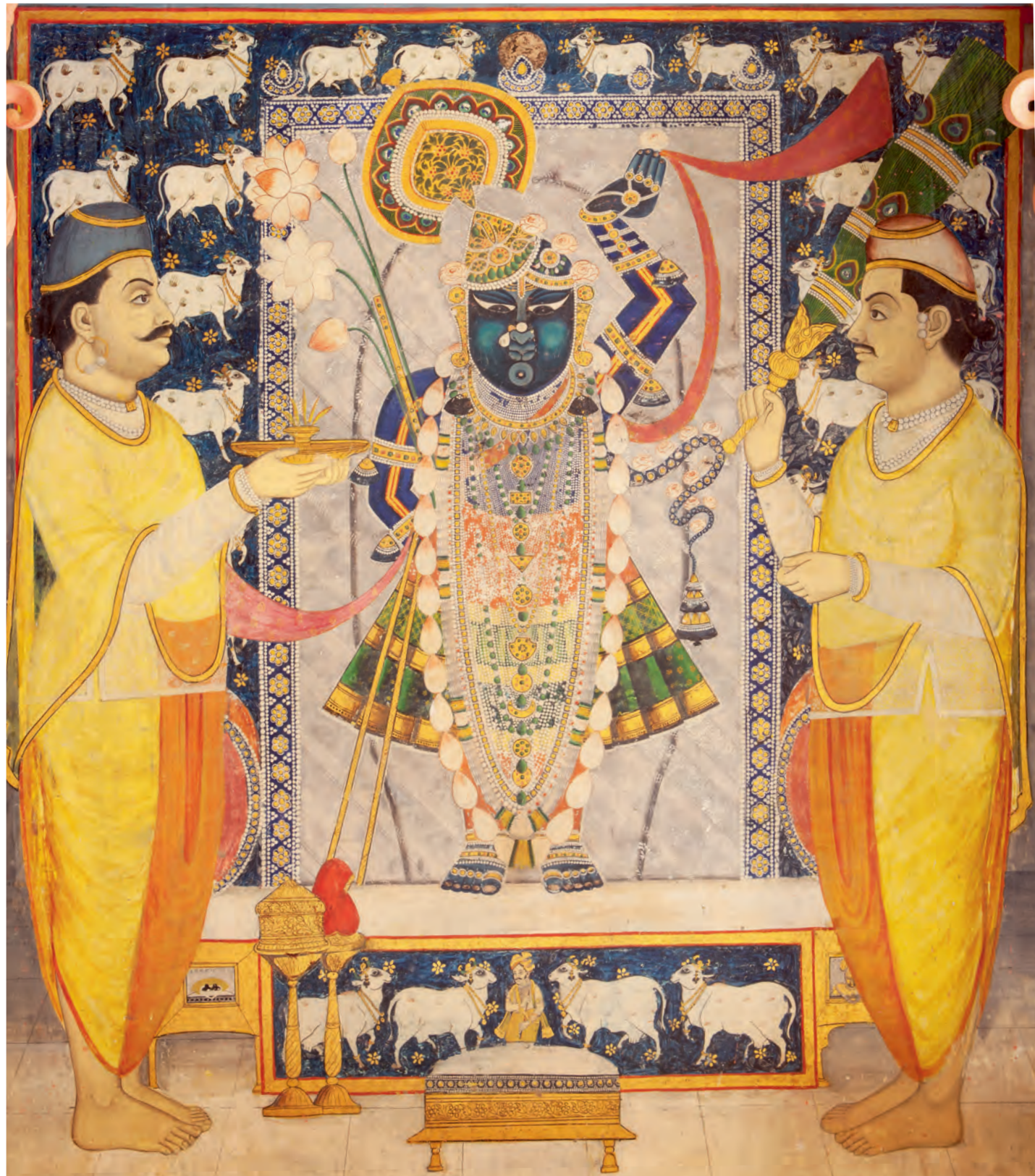
‘Krishna, de verheven Heer’

De afbeelding van Shrinath, rijkelijk gekleed en met juwelen omhangen, stelt Krishna als zevenjarig kind voor. Zijn linkerarm is opgeheven, waarmee het optillen van de berg Govardhan door Krishna wordt uitgebeeld (zie KRISHNA GOVARDHANADHARI). Na zijn krachttoer kwam er volgens een legende een zwart stenen beeld uit de berg tevoorschijn, dat daar aanvankelijk ook ter plekke werd aanbeden.

Levend kind In de zeventiende eeuw kreeg het beeld, na lange omzwervingen vanwege de vervolgingen van de Mughal-keizer Aurangzeb, een vaste woonplaats in

het dorp Nathdvara in Rajasthan, onder de bescherming van de maharana van Udaipur. Het beeld van Shrinath in de tempel aldaar wordt nog steeds verzorgd en behandeld als een levend kind. Acht keer per dag wordt er voedsel aangeboden, wordt Shrinath gewassen en krijgt hij verse kleren die passen bij het tijdstip van de dag. Acht keer per dag wordt hij ook aan de gelovigen getoond. Tussendoor mag hij spelen en rusten. Jaarlijks trekken tienduizenden gelovigen naar Nathdvara om oog in oog te staan met het goddelijke beeld en er zelf door gezien te worden (*darshan*).

Pushti Marga De dagelijkse zorg voor Krishna staat centraal in de Pushti Marga-beweging (het devotionele pad van de goddelijke koestering en genade), die de heilige Vallabhacharya in de zestiende eeuw heeft gesticht. Binnen deze traditie wordt Shrinath niet louter als een beeld beschouwd, maar als een levende aanwezigheid van Krishna, die liefdevol moet worden gekoesterd en gevoed. Dat leidde tot een rijke religieuze cultuur met een grote invloed op kunst, muziek, textiel, poëzie, eetgewoonten en dus op het leven van miljoenen aanhangers wereldwijd, maar vooral in Rajasthan en Gujarat.

Jhalawar, City palace, eind 19de-begin 20ste eeuw. Shrinath, met opgeheven linkerarm en lotusbloem, wordt geflankeerd door twee priesters. De priester links voert een *arti*-ritueel uit, een lichtoffer waarbij een schaal met kleine brandende lontjes voor het beeld van een godheid wordt bewogen als teken van zuivering en als eerbetoon. Na afloop ontvangen gelovigen de zegen door hun handen langs het vuur te bewegen en naar het voorhoofd of de ogen te brengen. De priester rechts waaiert met pauwenveren, als teken van respect.

Jhalawar, City palace, eind 19de-begin 20ste eeuw. Shrinath, in deze voorstelling uitzonderlijk met een opgeheven rechterarm en met een lotusbloem. De veelkoppige cobra Shesha fungeert als een beschermende parasol en verwijst zowel naar Balarama, de broer van Krishna die geldt als een incarnatie van Shesha, als naar de rol van Krishna/Vishnu als kosmische beschermer.

Krishna Rasa Lila कृष्ण रसलीला

'Krishna's liefdesdans'

Op een maanverlichte nacht en uit verlangen naar hun gezelschap lokte Krishna de *gopi's* van Vrindavan met zijn fluitspel naar het bos. De *Bhagavata Purana*, een van de belangrijkste heilige geschriften – vooral voor de *vaishnava's* en de *bhakti*-beweging rond Krishna – beschrijft de sfeer die Krishna's verschijning en zijn fluitspel opwekken: 'Wanneer de tonen van zijn fluit door Vrindavan zwierven, werd alles bevangen door hartstocht. Zelfs de vrouwen van de goden konden geen weerstand bieden aan zijn roep. Het was alsof de hele schepping voor een ogenblik stilhield om in verrukte aandacht te

luisteren. Terwijl hij speelde, bogen de wolken zich omlaag om dichterbij hem te komen, zowel omhoog groeiende als kruipende planten zwaaiden in een stille groet heen en weer, het riet waarvan zijn fluit was gemaakt weende vreugdetranen en de rivieren vertraagden hun gang in spontane gehoorzaamheid.'^{*} Alle meisjes en vrouwen werden op slag vervuld van liefde voor de jonge koeherder, verlieten stiekem hun huizen en renden door het bos naar de plaats waar Krishna op hen wachtte. Allemaal verlangden ze hevig om in de maneschijn met hem te dansen en het liefdesspel te spelen.

Omdat Krishna ook god is, vermenigvuldigde hij zichzelf in evenveel Krishna's als er meisjes waren, zodat elk van hen de vervulling van haar verlangen vond en van haar wens om de geliefde van Krishna te zijn.

Dans *Ras(a)* betekent letterlijk 'sap' of 'smaak' en verwijst, zowel in de kunst als in devotionele praktijken, naar het opwekken en ervaren van emoties. Ook erotiek wordt als een belangrijke *rasa* beschouwd. *Lila* betekent 'spel' of 'speelsheid'. De *rasa lila*-dans, die beschouwd wordt als de uitdrukking van de hoogste vorm van toewijding

(*bhakti*) aan Krishna, is daar een mooi voorbeeld van. Tot op vandaag is de dans in vele kunstvormen een populair thema.

^{*}Citaat uit *Bhagavata Purana*, overgenomen uit: *Het boek van Krishna*, Pavan K. Varma, p. 40

Jhalawar, City palace, eind 19de- begin 20ste eeuw. Krishna Rasa Lila-dans

Bundi, Garh palace, Chitra mahal, tweede helft 18de eeuw, eind 19de eeuw gerestaureerd en overschilderd. Krishna Rasa Lila-dans

pp. 190-191
Sikar, Madan Mohanji mandir, eind 19de eeuw, ca. 1895 gebouwd. Krishna Rasa Lila-dans

Bundi, Garh palace, Badal mahal, ca. 1620-1650. Krishna Rasa Lila-dans. Centraal bevindt zich een lotusbloem met tussen de bloembladjes de hoofden van onder meer Shiva, Brahma, meerdere godinnen en Narada.

Jhunjhunu, Mohanlal Modi haveli, in 1896 gebouwd. Detail uit een Rasa Lila-dans in een rechthoekige vorm

Krishna en Radha कृष्ण और राधा

'Krishna en de voorspoedige'

De beeldschone Radha, een van de herderinnen – de *gopi's* van het dorp Vrindavan – is jong en volgens latere overleveringen ook getrouwd, doorgaans met de herder Ayan. Maar Radha is ook Krishna's grote jeugdliefde. Hoewel overspel binnen het hindoeïsme onaanvaardbaar is en onverenigbaar met de wetten van de *dharma*, wordt déze overspelige liefde door gelovigen geaccepteerd en zelfs geïdealiseerd. Dat komt omdat men er een metafoor in ziet voor de meest intens denkbare liefdesrelatie tussen een gelovige en diens uitverkoren godheid, en omdat de onbereikbare liefde en overspel meer nog dan de huwelijkse liefde beantwoorden aan de

onvoorwaardelijke en passionele overgave aan god. Radha zette zelfs haar eigen eer en die van haar man op het spel om zich volledig aan haar liefde voor Krishna, de Allerhoogste, te kunnen wijden. Zo werd zij een toonbeeld van *bhakti*.

Voorstelling Radha wordt bijna altijd samen met Krishna afgebeeld en in openlucht: in een prachtige, bloeiende tuin, op een terras of in een bos, innig en passioneel dansend, elkaar diep in de ogen kijkend, kussend in de maneschijn, samen wiegend op een schommel. Al stoeiend en lachend spelen ze altijd weer een romantisch verleidingsspel.

Viering Tijdens Radhashtami wordt de geboorte van Radha herdacht, vooral in haar geboortestreek Braj. De dag begint met een ritueel bad van haar *murti* (heilig beeld) en het aanbieden van voedsel. Daarop volgt een processie waarin beelden, zowel van Radha als van Krishna, die volledig met bloemen zijn bekleed, worden megedragen en bezongen. Het is de enige dag waarop gelovigen de betoverend mooie voeten van Radha kunnen aanschouwen. De rest van het jaar zijn die bedekt. Het zien van de heilige voeten, die versierd zijn met negentien gunstige symbolen, wordt als een bijzondere zegening ervaren.

Bundi, Garh palace, slaapkamer Umaid Singh, tweede helft 18de eeuw. Krishna kamt Radha's haar.

Kota, Garh palace, Chattrar mahal, midden 18de-begin 19de eeuw (?), eind 19de eeuw overschilderd. Krishna en Radha in een tuinpaviljoen

Kota, Garh palace, Chattr mahal, midden 18de-begin 19de eeuw (?), eind 19de eeuw overschilderd.
Links: ontmoetingen van Krishna en de *gopi*'s Rechts: Krishna en Radha op een overdekt terras in een paleis

Kota, Garh palace, binnen-
kamer van Raja mahal, eind
19de-begin 20ste eeuw. Krishna
en Radha kijken samen in een
spiegel, die symbool staat voor
zelfreflectie en de eenheid van
de ziel.

Galta, Sitaramji mandir, eind 18de–begin 19de eeuw. Scènes uit de Ramayana: Kumbhakarna wordt gewekt, strijdt en wordt gedood.

Kumbhakarna कुम्भकर्ण

‘Hij met de oren als potten’

Kumbhakarna is een jongere broer van RAVANA, de koning van de RAKSHASA's, en woont in diens paleis in het ‘gouden’ Lanka. Hij wordt voorgesteld als een reus met een lichaam zo groot als een berg. Hij ademt als een wervelwind, zijn stem klinkt als de donder en hij heeft een onverzadigbare eetlust.

Spraakverwarring

Net als zijn broer wilde ook Kumbhakarna de goden behagen om van hen een gunst te verkrijgen. Na honderden jaren van strenge boetedoening verscheen BRAHMA, die al had zien aankomen welke gunst Kumbhakarna zou vragen en zijn voorzorgen had genomen. Hij riep de hulp in van SARASVATI, de godin van de spraak. Net op het moment dat Kumbhakarna zijn verzoek deed en het woord

‘Indrasana’ (‘troon van Indra’) wilde uitspreken, greep zij zijn tong vast, waardoor hij zich versprak en het woord ‘Nidrasana’ (‘slaapplaats’) uit zijn mond rolde. Volgens een andere versie zou hij door zijn verspreking niet de ‘vernietiging van de deva’s (goden)’ maar ‘slapen’ hebben gevraagd, een wens die Brahma onmiddellijk inwilligde. Ravana kwam op voor zijn broer en verkreeg dat hij na elk half jaar slapen één dag wakker mocht zijn, zodat hij zijn immense honger kon stillen met alles wat onder zijn ogen kwam, zelfs met brahmanen.

Oorlog Volgens het Ramayana-epos verkeerde Kumbhakarna in zijn diepe slaaptoestand toen Ravana hem tijdens de oorlog tegen RAMA dringend nodig had. Duizenden demonen maakten een

geweldig kabaal met trommels en blazers, maar pas nadat er ook nog eens duizend olifanten over hem heen gelopen waren, ontwaakte Kumbhakarna. Hij raadde Ravana aan SITA terug te geven en de dwaze oorlog te stoppen, maar de hardleerse rakshasa-koning wilde doorgaan en omdat Kumbhakarna loyaal was aan zijn broer stortte ook hij zich met volle overgave in de strijd. Hij verslond tienduizenden tegenstanders voor Rama hem doodde. ‘Rama’ was ook het laatste woord dat over zijn lippen kwam, waardoor hij moksha bereikte.

Lakshmi लक्ष्मी

‘Fortuin’, ‘zij die een teken van voorspoed is’ (ook ‘Shri’ of ‘Shri Devi’ genoemd)

Lakshmi is de godin van voorspoed en geluk, vruchtbaarheid, trouw en schoonheid. In de scheppingsmythe, het karnen van de melkoceaan met VISHNU’s avatar KURMA in de hoofdrol, kwam zij als een van de kostbaarheden uit de oeroceaan tevoorschijn. Ze werd de partner en *shakti* (energie) van Vishnu. Telkens wanneer Vishnu als een avatar op aarde neerdaalt om de mensheid van een volgende ondergang te redden, wordt Lakshmi samen met hem op aarde geboren. Haar twee bekendste incarnaties zijn SITA (partner van RAMA) en RUKMINI (partner van Krishna, zie KRISHNA EN RUKMINI). Lakshmi wordt in acht vormen aanbeden, de Asta-Lakshmi: deze symboliseren de acht soorten

rijkdom die tot een gelukkig leven leiden: spirituele kracht, voedsel, macht en waardigheid, gezin, kennis en inzicht, moed, succes, materiële welstand.

Voorstelling Lakshmi wordt als partner van Vishnu maar ook als afzonderlijke godin aanbeden en afgebeeld. In het eerste geval heeft ze meestal in haar beide handen een lotusbloem. Als afzonderlijke godin heeft ze vier armen en handen. In twee daarvan houdt ze een lotusbloem vast, in een andere een kruik met munten. Met haar vierde hand zegent ze de gelovigen die haar eren. Ze zit of staat op een lotusbloem. Een eigen rijdier heeft ze niet. Op muurschilderingen zien we haar

ofwel op een troon aan de zijde van Vishnu, ofwel vliegt ze met hem mee op de rug van GARUDA. Als afzonderlijke godin flankeren haar vaak twee of meer olifanten die haar met hun slurven of een kruik met water besproeien, als symbool van vruchtbaarheid. Soms stromen er uit de kruiken gouden munten. Lakshmi verschijnt ook vaak als de zorgende echtgenote die liefdevol de voeten van Vishnu masseert, terwijl hij tussen twee *yuga*’s of tijdperken – wanneer het universum zich in een periode van rust bevindt – in de melkoceaan op een slangenbed ligt te slapen (zie VISHNU SHESHASAYI).

Diwali-festival De zeer populaire godin Lakshmi wordt onder meer uitbundig gevierd en aanbeden

tijdens het Diwali-lichtfestival (*diwali* betekent ‘een rij lichtjes’). Nadat eerst de huizen grondig zijn schoongemaakt en opnieuw geschilderd, worden zowel binnen als buiten talloze lampjes aangestoken in de hoop dat de godin de weg naar ieders huis zal vinden om er voorspoed en geluk te brengen. Omdat Diwali samenvalt met het hindoeïstische nieuwjaar, begint voor handelaars en bedrijven op die dag het nieuwe commerciële jaar: de kasboeken van het voorbije jaar worden afgesloten, de nieuwe boeken worden ritueel gezegend en Lakshmi wordt als de godin van rijkdom vereerd.

Bundi, Garh palace, Chitra mahal, tweede helft 18de eeuw, eind 19de eeuw gerestaureerd en overschilderd. Gaja Lakshmi (Lakshmi vergezeld door olifanten), symbool van koninklijke macht, overvloed en voorspoed, is een van haar acht Ashta-Lakshmi-vormen.

Samode palace, Durbar hall, 19de eeuw. Lakshmi met lotusbloem en waterkan. De mangoest onderaan is niet haar rijdier maar symboliseert de overwinning op hebzucht en gierigheid. Hij wordt geassocieerd met voorspoed.

Fatehpur, Jagannath Singhania haveli, eind 19de eeuw, ca. 1870 gebouwd. Gaja-Lakshmi. Rama (Vishnu) en Hanuman zitten op een olifant en betonen eer aan Lakshmi. Midden bovenaan verbeelden twee *yantra*-symbolen geluk en voorspoed. Ze zijn aan Lakshmi gewijd en staan bekend als de Lakshmi-Chauntisa-Yantra. Tijdens de Diwali-puja wordt deze *yantra* voor de godin geplaatst. De dag nadien krijgt ze een plek op kantoor of op de plek in huis waar geld wordt bewaard. Men gelooft dat dit ritueel welvaart en voorspoed brengt, zowel voor de onderneming als voor het huishouden. Priesters vangen gezegend water op.

Dundlod, Goenka haveli, ca. 1860-1870. Gaja-Lakshmi met acht olifanten. Die kunnen hier gezien worden als bringers van voorspoed uit alle (wind)richtingen.

Dundlod, Goenka haveli, ca. 1860-1870. Van links naar rechts: Sarasvati op haar rijdier, de zwaan; Gaja-Lakshmi; Ganesha op zijn rijdier, de rat. Tijdens de Diwali-puja worden zij alle drie vereerd en wordt hen om gunsten gevraagd: Ganesha om obstakels weg te nemen, Lakshmi om rijkdom en voorspoed te brengen en Sarasvati om wijsheid en kennis te schenken.

Linga लिङ्ग

'Kenmerk, fallus'

De linga is de abstracte vorm waarin SHIVA al eeuwenlang in heel India en ver daarbuiten talloze malen is afgebeeld en wordt aanbeden. De linga, een fallusvormig symbool, meestal in steen, staat in een soort platte schaal met een afvoergeultje die *yoni* (vulva) wordt genoemd en die PARVATI (ook Shakti genaamd), de gemalin van Shiva, vertegenwoordigt. Samen symboliseren ze de eenheid tussen het mannelijke en vrouwelijke principe en de creatieve kracht van de schepping. Dit is wellicht het meest voorkomende object van verering in heel India.

Ontstaan Diverse legendes geven een verklaring voor het ontstaan van de linga. Volgens één verhaal

was Shiva in conflict geraakt met enkele *rishi's*, waarna hij zichzelf uit woede en frustratie had gecastreerd. Zijn fallus was toen op de aarde neergeploft en vanaf dan werd hij in deze vorm aanbeden. Volgens een ander verhaal was Shiva in de vorm van een pilaar van vuur zonder begin en zonder einde tevoorschijn gekomen om een ruzie tussen BRAHMA en Vishnu over wie van hen de machtigste was, te beëindigen. Shiva gaf hen de opdracht het begin en einde van de vuurzuil te zoeken, waarop Brahma de vorm van een zwaan aannam en naar boven vloog, maar de top vond hij niet. Vishnu nam de gedaante aan van een zwijn en dook de diepte in, maar opnieuw zonder succes; hij vond het begin van de vuurzuil

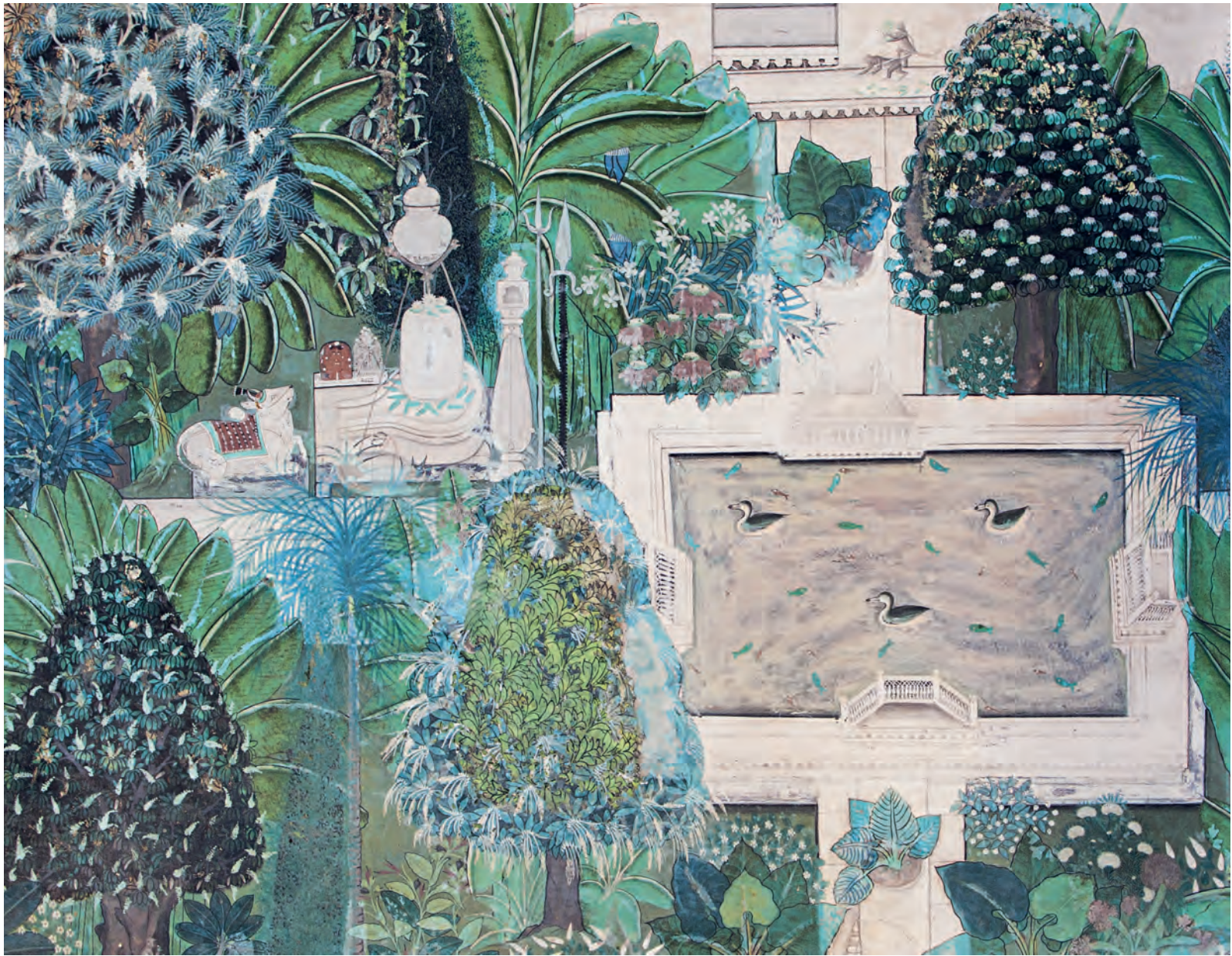
niet. Daarop moest zowel Brahma als Vishnu de superioriteit van Shiva erkennen en werd Shiva voortaan in de vorm van een linga aanbeden.

Heilig water In veel tempels is er een constructie waarin uit een kan of schaal die boven de linga opgehangen is, continu water op de top van de linga druppelt dat wegvloeit langs het geultje en de opening van de *yoni*. Gelovigen vangen het op als heilig of gezegend water en nemen het mee naar huis. Tijdens de aanbidding worden bloemen, rijst, fruit en bladeren aan de linga geofferd en worden kannetjes melk of water over de top gegoten. Bij het zingen van hymnen of mantra's lopen gelovigen kloksgewijs om de linga heen.

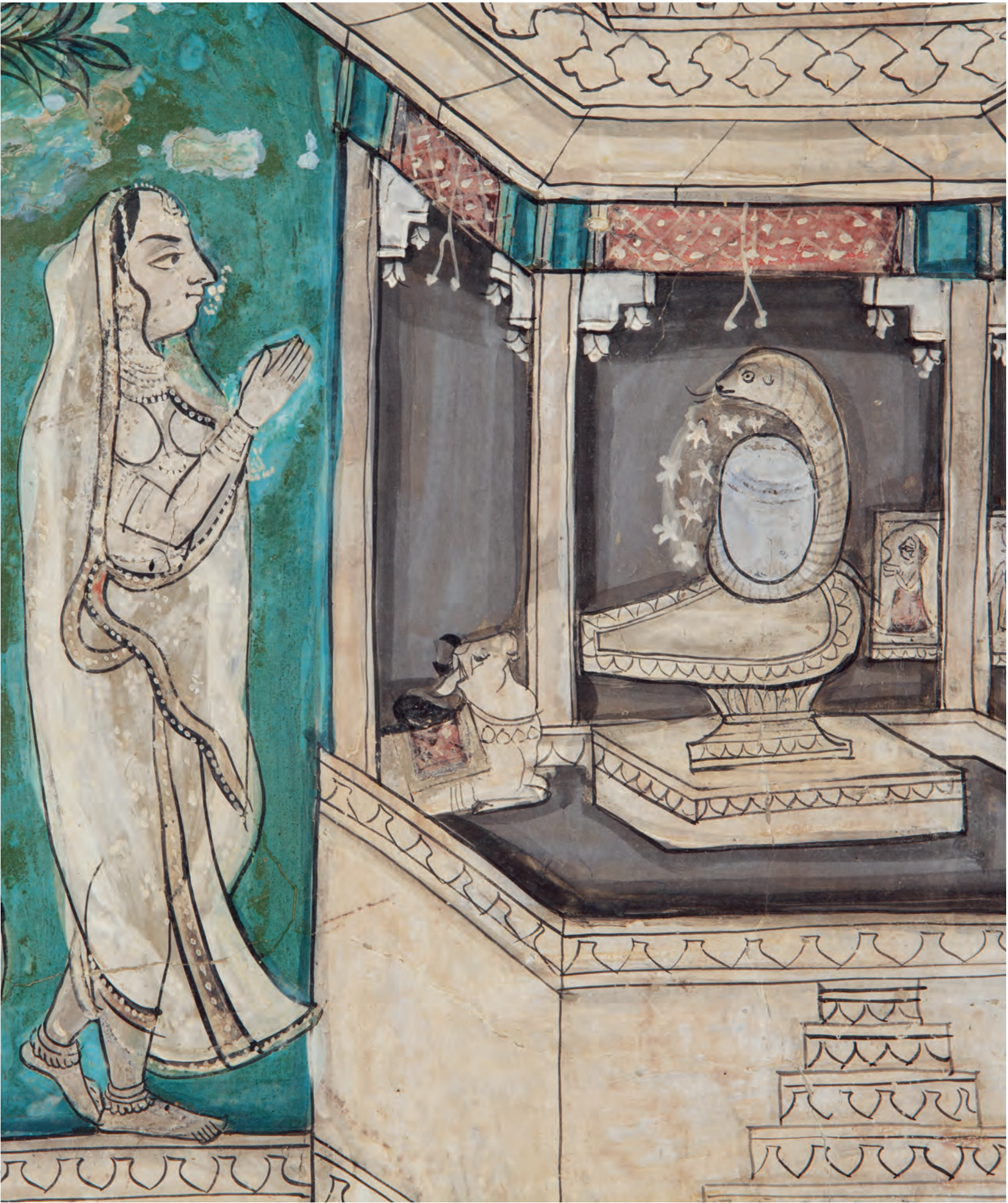
Bundi, Garh palace, Chitra mahal, tweede helft 18de eeuw, eind 19de eeuw gerestaureerd en overschilderd. Drie Shiva-linga-schrijnen, waarvan één in het water, bij de verblijfplaats van een *sadhu* waar religieuze activiteiten plaatsvinden

Bundi, Garh palace, Chitra mahal, tweede helft 18de eeuw, eind 19de eeuw gerestaureerd en overschilderd. De verblijfplaats van een *sadhu* waar religieuze activiteiten plaatsvinden, met links een Shiva-linga-schrijn

Bundi, Garh palace, Chitra mahal, tweede helft 18de eeuw, eind 19de eeuw gerestaureerd en overschilderd. Shiva-linga-schrijn in de tuin van Bundi Garh Palace

Bundi, Garh palace, Chitra mahal, tweede helft 18de eeuw, eind 19de eeuw gerestaureerd en overschilderd. Een vrouw eert Shiva-linga.

Ragamala रागमाला

‘Een krans van raga’s’

In de Indiase muziek vormen een *raga* (mannelijk) en een *ragini* (vrouwelijk) een specifieke muzikale structuur – een modus – die verbonden is met stemmingen en emoties, de zogenaamde *rasa*’s. Ragamala betekent letterlijk ‘een krans (*mala*) van *raga*’s’ of ‘een reeks muzikale modi’. Dit concept was aanvankelijk uitsluitend van toepassing op muziek, maar breidde zich geleidelijk uit naar andere kunstvormen, zoals poëzie (onder meer in de twaalfde-eeuwse *Gita Govinda* van Jayadeva), dans en schilderkunst. In de beeldende kunst – zowel miniaturen als muurschilderkunst – krijgen de stemmingen en emoties die verbonden zijn met de *raga*’s een visuele uitdrukking. Elke *raga* krijgt een eigen sfeer, een seizoen, een moment van de dag, een dier, een landschap en een specifieke menselijke gemoedstoestand toegewezen. Al deze elementen maken het mogelijk om een welbepaalde emotie zo dicht en herkenbaar mogelijk te benaderen.

Hiervoor maakt men onder meer gebruik van *nayaka*’s (helden, minnaars) en *nayika*’s (heldinnen, geliefden), mannelijke en vrouwelijke figuren die een uitgebreid gamma van gevoelens die met de liefde verbonden zijn verpersoonlijken. Deze figuren worden voorgesteld als gewone mensen, maar ook als asceten

en goden. In het laatste geval wordt de ervaring op een hoger niveau getild, dat van de *bhakti* (devotie). Dan gaat het niet meer over menselijk verlangen en de menselijke passie, maar over het verlangen van de ziel (Radha) naar de ontmoeting en eenwording met het goddelijke (Krishna).

Abhisarika Een voorbeeld van een *nayika* is Abhisarika, ‘de vrouw die naar haar minnaar toegaat’. Zij is de moedige heldin die op weg is naar haar geliefde. De *nayaka* boven in de toren is Krishna, de allerhoogste God. De *nayika* met de bloem in haar hand is Radha die – wellicht in het geheim – de veiligheid van haar huis achter zich heeft gelaten om haar geliefde te ontmoeten. Ze wordt door zo’n intens verlangen gedreven dat geen enkel obstakel – noch in zichzelf noch daarbuiten – haar kan tegenhouden. Ze laat zich niet afschrikken: noch door de donkere, bijna zwarte dreigende wolken (emotionele onrust) en de vliegende olifant (overweldigende hartstocht) aan de nachtelijke hemel, noch door slangen en demonen (angsten, gevaren en sociale taboes). Ze volgt de bloem van hun liefde die in haar hart bloeit. Zij bevindt zich beneden in de chaos, maar gaat zelfbewust en vastberaden haar weg, want boven wacht Krishna op haar. Dat weet ze.

Dungarpur, Garh palace, Karni Gokhda, eind 19de -begin 20ste eeuw. Abhisarika, ‘de vrouw die haar minnaar tegemoet gaat’

Bikaner, Junagarh fort, Phool mahal, tweede helft 18de eeuw. Tien verschillende *raga*’s en *ragini*’s uit de *Ragamala*. Omdat de benamingen per hof en manuscript kunnen verschillen, worden ze hier niet gespecificeerd.

Bissau, Didwania haveli, ca. 1880. De geboorte van Rama en zijn broers

Dungarpur, Garh palace, zijvertrek van Viratswarup ki Ori, eind 19de–begin 20ste eeuw. Rama en Lakshmana doden de demon Tataka.

Kota, Garh palace, binnenkamer van Raja mahal, eind 19de–begin 20ste eeuw. In aanwezigheid van Lakshmana en rishi Gautama wordt Ahalya door Rama van haar vloek bevrijd. (Naar een schilderij van Raja Ravi Varma [1848–1906])

Dungarpur, Garh palace, zijvertrek van Viratswarup ki Ori, eind 19de–begin 20ste eeuw. De boogwedstrijd ter gelegenheid van Sita's *svayamvara*

Dungarpur, Garh palace, zijvertrek van Viratswarup ki Ori, eind 19de–begin 20ste eeuw. Het huwelijk van Rama en Sita

Dungarpur, Garh palace, zijvertrek van Viratswarup ki Ori, eind 19de–begin 20ste eeuw. De ontmoeting van Rama en Sita en Parashurama

Dugari fort, Rama mandir chitrasala, eind 18de–begin 19de eeuw (?). Rama en Lakshmana nemen afscheid van de drie moeders.

Jhalawar, City palace, eind 19de–begin 20ste eeuw. De ontmoeting van Rama en Bharata, met Lakshmana (links) en *rishi* Vishvamitra (rechts)

Ramayana रामायण

‘De reis (het levensverhaal) van Rama’

De *Ramayana* is een epos uit India.

De *Ramayana* is een epos uit India.

Het *Ramayana*-epos (*De zwerftochten van Rama* of *De lotgevallen van Rama*) is door de eeuwen heen honderden keren en in veel talen herschreven en bewerkt. De twee bekendste versies zijn die van Valmiki (tussen 400 v.Chr. en het begin van onze tijdrekening) en Tulsidas (zestiende eeuw n.Chr.). Volgens sommige traditiegebonden geleerden is het *Ramayana* gebaseerd op historische feiten die zich mogelijk hebben afgespeeld tussen ca. 2000 en 1000 v.Chr. De tekst van Valmiki in het Sanskriet telt ongeveer 25.000 dubbelverzen. Hij werd eeuwenlang mondeling doorgegeven en verteld door verhalenvertellers die van het ene koninklijke hof naar het andere trokken en van dorp naar dorp reisden. Tulsidas herschreef het *Ramayana* in het Avadhi, een oudere vorm van het Hindi, waardoor het epos toegankelijker werd voor gewone mensen. Hierdoor is het tot op vandaag zeer gerespecteerd en geliefd. In zijn versie is de devotie voor RAMA dé weg (*bhakti yoga*) naar verlossing.

Het verhaal: Rama en zijn drie broers
In Ayodhya, de hoofdstad van Kosala in het noorden van India, leefde koning Dasharatha met zijn drie vrouwen: Kausalya, Kaikeyi en Sumitra. Met de hulp van een groot vuuroffer werden vier zonen geboren: Kausalya bracht Rama op de wereld, Kaikeyi baarde Bharata, en Sumitra kreeg de tweeling Lakshmana en Shatrughna. Alle vier waren ze een incarnatie van de god VISHNU, de instandhouder. Rama kreeg de hoofdrol en het is dan ook hij die als avatar van Vishnu te boek staat. De geboorte van de jongens was noodzakelijk geworden omdat RAVANA, de *rakshasa*-koning van Lanka, gedood moest worden. Die had na strenge boetedoening echter verkregen dat hij door geen enkel goddelijk wezen omgebracht kon worden. Zo kwam het dat Vishnu als de mens Rama op aarde neerdaalde om deze opdracht te vervullen. De jongens groeien voorspoedig op onder de leiding van de familie-*guru* Vashistha en *rishi* Vishvamitra. Vashistha onderwees hen in de heilige geschriften en religieuze rituelen, Vishvamitra leerde

hen onder meer de vechtkunst aan. Toen Rama en Lakshmana vijftien jaar oud waren, gingen ze mee met Vishvamitra om diens kluizenaarshut te helpen beschermen tegen de vrouwelijke demon Tataka en tegen *rakshasa's*, van wie ze er meerdere doodden. Tijdens hun verblijf bevrijdde Rama de mooie Ahalya (zie INDRA) die door haar man, de wijze Gautama vervloekt was tot het leven van een steen. Vishvamitra nam de twee broers mee naar Mithila, de hoofdstad van het rijk van koning Janaka, voor wiens beeldmooie dochter SITA een huwelijkspartner werd gezocht. Wie erin slaagde Pinaka, de boog van SHIVA, te spannen, kreeg haar hand. Ook Ravana trok naar Mithila om mee te dingen naar de hand van de prinses, maar het was Rama die zo veel bovennatuurlijke kracht bezat dat hij er niet alleen in slaagde de boog te spannen maar die ook doormidden te breken. Rama trouwde met Sita, Lakshmana met haar zus en de twee andere broers met de beide dochters van Sita's oom. De huwelijksceremonies werden gehouden en de

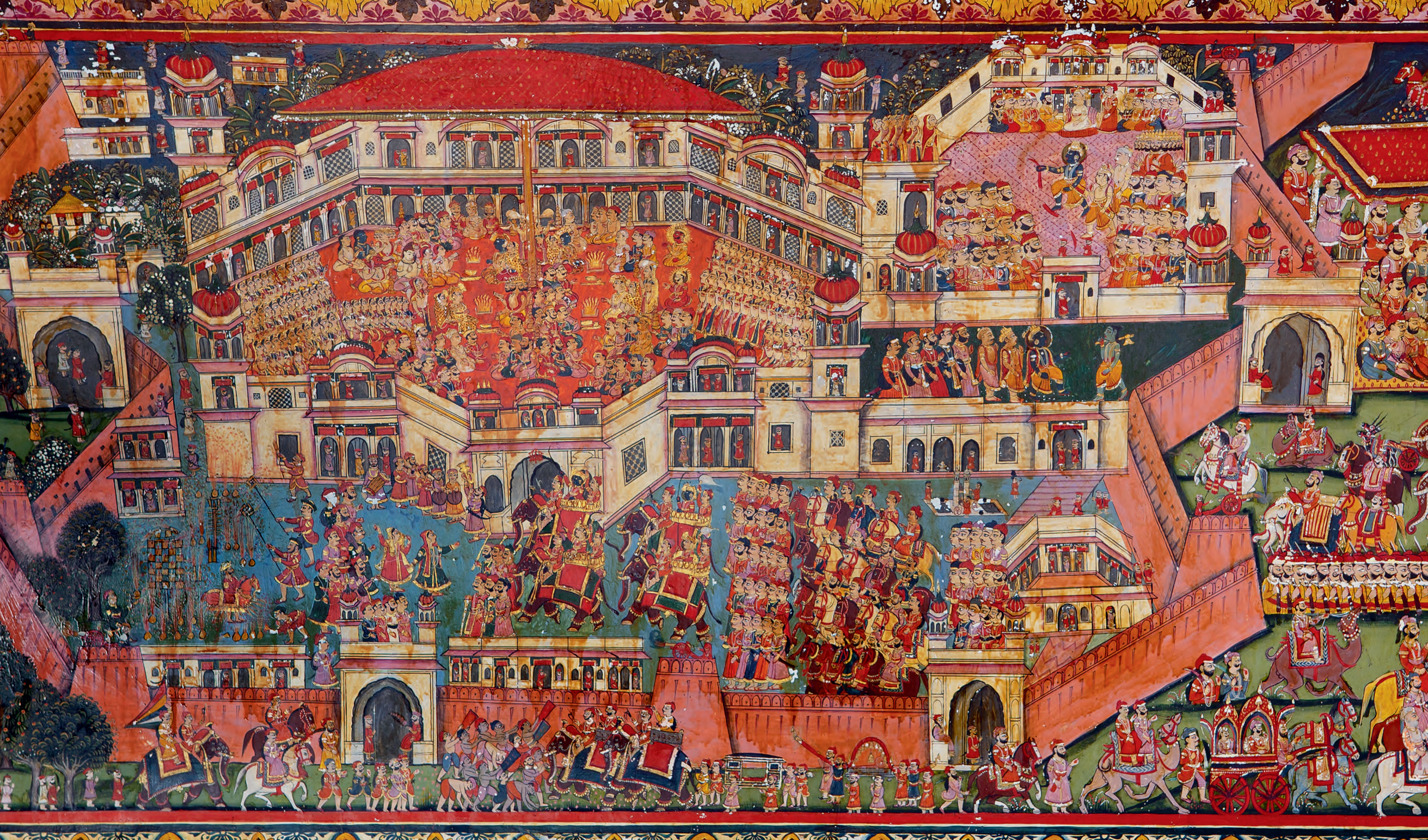
feestvreugde was groot. Op de terugweg naar Ayodhya had de merkwaardige ontmoeting plaats tussen Rama en PARASHURAMA (de zesde avatar van Vishnu), die nog steeds – in de hoedanigheid van een brahmaan – op aarde leefde. Parashurama had Pinaka aan koning Janaka uitgeleend voor de *svayamvara* ('eigen-keuze') van Sita. Hij was woedend toen hij hoorde dat de boog gebroken was en daagde Rama uit tot een krachtmeting. Hij bood hem zijn eigen boog aan en vroeg die te spannen. Rama deed dat met gemak, maar voor Parashurama had de boog op dat moment zijn goddelijke kracht verloren. Parashurama erkende de superioriteit van Rama, vroeg hem om vergeving en keerde terug naar zijn kluizenaarshut.

Een oude belofte
Terug in Ayodhya besliste koning Dasharatha dat hij de troon zou doorgeven aan Rama, zijn oudste zoon. Maar Kaikeyi, de tweede vrouw van Dasharatha, werd door haar dienstmeid opgestookt om de koning aan een oude belofte te herinneren. Als dank omdat ze

zijn leven had gered, was haar ooit beloofd dat ze twee gunsten mocht vragen. De ene gunst was dat niet Rama maar haar zoon Bharata op de troon zou komen en de tweede dat Rama voor veertien jaar zou worden verbannen. Hoezeer de koning ook smeekte om op haar wensen terug te komen, Kaikeyi bleef erbij. Er restte de koning niets anders dan er zich bij neer te leggen. Een gegeven woord wordt nu eenmaal nooit verbroken. Rama werd op de hoogte gesteld. Gehoorzaam als hij was, kwam hij niet in opstand. Ook hij vond dat niets, ook zijn eigen belangen en toekomst niet, de gedane belofte van zijn vader teniet kon doen. Sita en Lakshmana stonden erop Rama tijdens zijn ballingschap te vergezellen. Ze trokken eenvoudige kleren aan, lieten alle weelde van het hof achter zich en vertrokken met z'n drieën naar het woud. Niet lang daarna stierf vader Dasharatha van verdriet en, zoals ooit voorspeld was (zie SHRAVANA KUMAR), zonder een van zijn zonen aan zijn zijde. Bharata was razend op zijn moeder en was niet van plan om de plaats van zijn

broer op de troon in te nemen. Hij trok naar het woud om Rama te ontmoeten, maar die weigerde terug te keren. Bharata nam de sandalen van zijn broer mee en zette die op de troon als teken dat Rama de rechtmatige koning was én bleef, ook tijdens de jaren van zijn ballingschap.

Op zoek naar Sita
Het drietal bouwde een eenvoudige hut, leefde vredig in de bossen en bezocht regelmatig wijze mannen in hun kluizenaarshutten. Op een dag kwam de *rakshasa* Shurpanakha, de zus van Ravana, bij hen langs. Vermomd als een mooie vrouw probeerde ze Rama te verleiden. Toen ze afgewezen werd, ging ze uitzinnig tekeer. Ook Lakshmana had zijn emoties niet langer onder controle en sneed in een opwelling van woede haar neus en oren af. Shurpanakha was in alle staten en ging zich bij haar broer beklagen, waarop Ravana wraak nam door zijn oom Maricha in de vermomming van een gouden hert naar hen toe te sturen. Sita was zo onder de indruk van het prachtige dier dat ze het absoluut wilde hebben.

Mahansar, Sone-ki Dukan haveli,
ca. 1850. Ravana op zijn strijdswagen
te midden van zijn *rakshasa*-leger,
detail van pp. 292-293

Mahansar, Sone-ki Dukan haveli,
ca. 1850. Gevecht van Hanuman met
Kumbhakarna, detail van pp. 292-293

Bundi, Badal mahal, ca. 1620–1650. Na de overwinning op Ravana keren Rama, Sita en Lakshmana terug naar Ayodhya, vergezeld door Hanuman, Sugriva en hemelse wezens. Ze reizen met de Pushpaka Vimana, een magisch vliegend voertuig dat oorspronkelijk toebehoorde aan Kubera, de god en bewaker van rijkdom en schatten, maar dat door Ravana werd gestolen. Hun terugkeer markeert het herstel van *dharmā* (de kosmische orde). De uitwisseling van betelbladeren door Rama en Sita symboliseert hun hernieuwde huwelijksgeluk en de bevestiging van hun band na hun scheiding en de zware beproeving.

Jhalawar, City palace, eind 19de–begin 20ste eeuw. De plechtige kroning van Rama tot heerser van het koninkrijk Kosala – met Ayodhya als hoofdstad – wordt voltrokken door Vashistha, de hofpriester van Ayodhya, in aanwezigheid van zijn gemalin Sita, zijn trouwe dienaar Hanuman en tal van goden, priesters en hoogwaardigheidsbekleders.

Shiva शिव

(ook ‘Mahesha’ (‘De Grote Heer’) genoemd)
‘De vriendelijke’

De derde godheid van de TRIMURTI is Shiva, de kracht van de vernietiging, een noodzakelijke voorwaarde voor een nieuw begin en een volgende schepping. Vanuit dat oogpunt wordt Shiva – ondanks zijn connectie met de dood – beschouwd en vereerd als de god van verandering en vooruitgang. Voor zijn volgelingen, de *shaiva’s*, is Shiva de Allerhoogste, de oppergod die zowel schept, in stand houdt en vernietigt. Shiva wordt ook ‘Mahakala’, de ‘Grote Tijd’ (die alles vernietigt), genoemd. Anders dan VISHNU, de oppergod voor de *vaishnava’s*, manifesteert Shiva zich niet in avatars, maar in vele gedaanten die elk op zich een aspect van zijn veelzijdige persoonlijkheid realiseren. PARVATI – de reïncarnatie van SATI – is in haar verschillende verschijningsvormen zijn partner. Samen wonen ze op de berg Kailash, hoog in de Himalaya. GANESHA en KARTTIKEYA zijn hun twee bekendste zonen.

Rudra (‘De brullende/woeste’ [stormgod]) De oorsprong van de god die later als Shiva bekend is geworden, ligt in de krachtige en ambivalente god Rudra uit de Rigveda: heer van stormen en winden, genezer én bringer van ziekte, vreeswekkend maar ook weldadig. Volgens een van de latere mythen over deze god ontstond hij uit de woede van BRAHMA,

toen bleek dat de vier uit zijn geest geboren zonen, de KUMARA’s, weigerden te helpen bij de schepping en zich niet voort wensten te planten. Het wezen dat uit de woede van Brahma ontstaan was, huilde. Toen Brahma hem vroeg waarom, antwoordde hij dat hij geen naam had, waarop Brahma hem Rudra, ‘huiler’ of ‘bruller’, noemde. De van woede vervulde god evolueerde door de eeuwen heen tot een mildere vorm, die Shiva wordt genoemd.

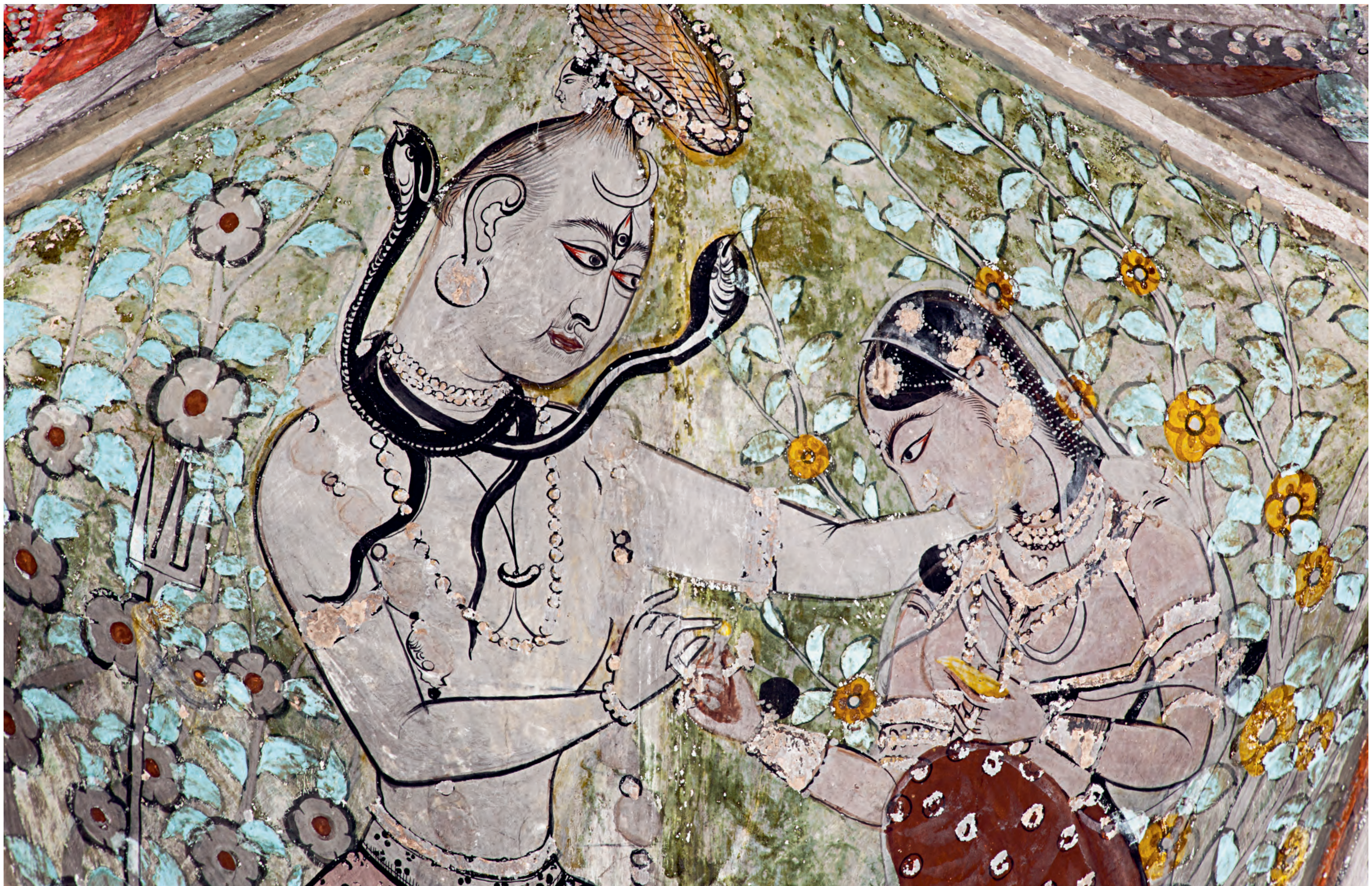
Voorstelling Op de muurschilderingen verschijnt Shiva in tal van gedaanten: als mediterende asceet; als de echtgenoot van PARVATI en de vader van Ganesha en Karttikeya; als danser in zijn rol van NATARAJA; als de leraar Dakshinamurti en als de muzikant Vinadhara met een *veena* (Indiaas snaarinstrument) in de hand; als afschrikwekkende en woedende BHAIRAVA die ronddwaalt op crematiegronden, die zijn lichaam insmeert met as en strijdt tegen het kwaad; als ARDHANARISHVARA, half man-half vrouw; als *linga-yoni* idool; als redder NILAKANTHA, die het gif opdronk dat de wereld bedreigde; als Pashupati, de heerser over mens en dier. Zijn meest in het oog springende uiterlijke kenmerken en attributen zijn: een drietand (*trishula*), een zandlopervormige trommel (*damaru*), een schelphoorn

(*shankha*) en een waterkan (*kamandalu*). Boven op zijn warrige haardos, waaruit de rivier de Ganges naar beneden stroomt, troont de godin GANGA. Ook draagt hij de wassende maan in zijn haar. Op zijn voorhoofd heeft hij een derde oog en drie horizontale as-strepen. Slangen hangen als sieraden om zijn nek en armen, en om zijn hals draagt hij een ketting van doodshoofden of gebedskralen. Vaak zit hij op een tijgervacht, terwijl zijn rijdier, de witte stier Nandi, steeds trouw aan zijn zijde staat. Andere mogelijke attributen zijn: een bijl (*parashu*), een antilooop of een lasso (*pasha*).

Herdenkingen Tijdens Maha Shivaratri, de ‘Grote Nacht van Shiva’, worden gebeurtenissen uit het leven van Shiva herdacht, zoals het feit dat hij de wereld redde door het gif op te drinken dat bij het karnen van de oeroceaan tevoorschijn kwam (zie KURMA), en ook het moment waarop hij zijn kosmische Tandava-dans uitvoerde, de oerdans van vernietiging en herschepping. Weer anderen herdenken de eerste huwelijksnacht van Shiva en Parvati. Gelovigen waken de hele nacht, vasten, brengen offergaven aan een Shiva-LINGA en zingen devotionele liederen.

Bundi, Garh palace, Chhattar mahal, midden 19de eeuw (?). Shiva verschijnt hier als yogi én als kosmische heerser en god (rijkelijk versierde kroon). Met de antilope in zijn hand toont hij zijn beheersing over de rusteloze geest en de krachten van de natuur. Het leeuwenvel om zijn schouders, het tijgervel en de lotus waarop hij zit, verwijzen respectievelijk naar het bedwingen van dierlijke driften en naar innerlijke zuiverheid. Met de bijl (*parashu*) vernietigt Shiva onwetendheid en karmische gebondenheid. De drietand (*trishula*) staat voor zijn macht over schepping, behoud en vernietiging. De ketting van schedels, slang en maansikkel verbeelden samen Shiva’s heerschappij over tijd, dood en cyclische wedergeboorte. Het derde oog op zijn voorhoofd staat voor het innerlijk inzicht dat onwetendheid en illusie verbrandt. De typisch shaivistische, horizontale as-strepen op zijn voorhoofd symboliseren het loslaten van wereldse gehechtheid en ascese. Uit de top van zijn kroon ontspringt Ganga. Zo laat Shiva zien dat hij haar immense, zuiverende kracht beheerst en in goede banen leidt. Met twee van zijn handen toont Shiva een *mudra*: de hand met de palm omhoog vormt de *varada-mudra*, het gebaar van zegening en bescherming, terwijl de hand met de palm naar beneden de *abhaya-mudra* toont, die angst wegneemt en bescherming biedt.

Bundi, Badal mahal, ca. 1620-1650. Shiva en Parvati wisselen betelbladeren uit, als een teken van hun liefde en huwelijksband.

Surya त्रिमूर्ति

‘Zon’

Surya, de Vedische zonnegod, wordt beschouwd als de zoon van Aditi, de oermoeder. Hij wordt aanbeden als de oorsprong van alle leven en van de levensenergie die aanzet tot actie. Zonder de zon is er alleen duisternis en dood. Op een dieper niveau gelooft men dat Surya ons denken kan verlichten en de duisternis en onwetendheid in onszelf kan verdrijven.

Soms is Surya vergezeld van zijn partner Chayya (‘Schaduw’). Zij is het schaduwbeeld van Saranyu (de ‘Snelle’), de eerste vrouw van Surya. Saranyu kon de hitte en straling van haar echtgenoot niet verdragen en liet daarom haar eigen schaduw Chayya haar plaats innemen. Surya kwam er pas vele jaren later achter dat Saranyu als merrie in een bos leefde. Daarop veranderde hij zich in een hengst en zocht haar op. Zo werden de Ashvins verwekt, de tweeling die de artsen van de goden werden. Volgens de hindoeïstische mythologie is Surya ook de vader van Manu (de stamvader van het

menselijk ras), van YAMA (de god van de dood) en diens zus Yami, van SHANI (de planeet Saturnus), van Karna (een groot krijger in het Mahabharata-epos) en van Sugriva (de apenkoning uit het Ramayana-epos). Ook RAMA is een telg van de zonnedynastie.

Aruna Aruna, de god van de dageraad en broer van GARUDA (VISHNU’s rijdier), is zijn wagenmenner. Door de onvoorzichtigheid van zijn ongeduldige moeder Vinata, die het ei waarin Aruna groeide voortijdig brak, werd hij onvolgroeid geboren: hij had geen benen (zie GARUDA). Aruna zit vaak in een devote houding op de strijdswagen met zijn gelaat naar Surya gekeerd.

Voorstelling Surya wordt doorgaans afgebeeld terwijl hij zit of staat op zijn strijdswagen die getrokken wordt door zeven paarden of door één paard met zeven koppen. ‘Zeven’ staat onder meer symbool voor de zeven zichtbare

kleuren van het licht (de kleuren van de regenboog) en de zeven dagen van de week. Hij draagt een gouden kroon of een stralenkrans en wordt afgebeeld met twee of vier handen, waarin hij een lotusbloem, een wiel (chakra, symbool voor de kringloop van leven en dood), een schelphoorn en een wapen vasthoudt. Zijn grootste vijand is Tamas, de duisternis, waartegen hij elke ochtend opnieuw ten strijde trekt. Op muurschilderingen in paleizen en haveli’s siert Surya menig plafond. We zien hem ook vaak terwijl hij deelneemt aan processies en optochten of terwijl hij vecht tegen een demon.

Aanbidding en festival Hoewel Surya sinds de opkomst van het vaishnavisme aan populariteit heeft ingeboet in vergelijking met de Vedische periode, wordt hij bij zonsopgang door miljoenen hindoes nog dagelijks geëerd en aanbeden met de Gayatri-mantra, waarin de zonnegod wordt gevraagd om een heldere geest opdat men de

werkelijkheid mag zien zoals ze is. Ook wordt hij verwelkomd met de zonnegroet, de Surya Namaskar, een reeks van twaalf vloeiend in elkaar overgaande yoga-houdingen. Het moment waarop de zon het sterrenbeeld Steenbok (Makara) binnengaat – meestal op 14 januari – wordt Surya gevierd tijdens het Makara Sankranti-festival. Daarbij worden onder andere rode bloemen en kokende rijst (pongal) geofferd. In Zuid-India, waar het feest bekendstaat als Pongal, wordt deze rijst nadien uitgedeeld aan gasten en ook aan koeien gevoerd. In Rajasthan en Gujarat viert men deze dag onder meer met kleurrijke vliegerfestivals.

Dundlod, Ram Chandra Goenka haveli, eind 19de-begin 20ste eeuw. Surya, de zonnegod, vecht tegen Tamas de demon van de duisternis en de onwetendheid. Zijn pijl in de vorm van Vishnu toont dat hij vecht met Vishnu’s kracht. Het wiel met de afbeelding van Chandra, de maan, benadrukt de samenwerking van zon en maan als beheerders van dag en nacht, en zo van de tijd zelf.

Ramgarh, Poddar haveli, 19de eeuw. Surya met zijn wagenmenner Aruna, die devoot naar zijn meester gekeerd zit. Demon Tamas ligt verslagen op de grond

Parasarampura, Sardul Singh
chhatra (cenotaph), ca. 1750.
Surya zit op zijn strijdswagen,
getrokken door zijn zevenkoppig
paard en met Aruna als
wagenmenner.

Varaha वराह

‘Everzwijn’ (derde incarnatie van Vishnu)

De demon Hiranyaksha, de oudere broer van Hiranyakashipu die door avatar NARASIMHA zou worden gedood, had na langdurige boetedoeningen van BRAHMA de gunst verkregen dat geen enkel dier hem kon doden. Hij somde ze allemaal op, maar vergat er één: het everzwijn. In die gedaante zou VISHNU hem later doden. Maar voorlopig voelde Hiranyaksha zich almachtig, voerde hij een schrikbewind en creëerde chaos, wat ertoe leidde dat de mensheid steeds verder afgleed van het rechte pad, de *dharma*. Het gevolg was dat de Aarde, gepersonifieerd als de godin BHUMI (Bhudevi), het gewicht van de menselijke zonden op een moment niet langer kon dragen en wegzakte in de oceaan. Een andere versie van het verhaal vertelt dat de demon Hiranyaksha zelf de Aarde in een tapijt rolde en in de oceaan gooide, waar hij haar gevangen hield.

Aarde gered De hulpkreten van de Aarde waren van diep in de oceaan tot bij de goden in de hemel te horen. Zij moest dringend gered worden. Vishnu greep in en in de gedaante van een reusachtig everzwijn dook hij in de oceaan. Na een langdurige strijd slaagde Varaha erin de demon te doden. Daarop nam hij de verzonken Aarde op zijn slagtanden en tilde haar weer boven water. Volgens sommige tradities werden de getraumatiseerde Aarde en haar redder Varaha verliefd op elkaar. Uit hun liefdesrelatie werden later Mangala, de god van de planeet Mars, en in sommige versies ook de demon Narakasura geboren.

Voorstelling Op muurschilderingen zien we Varaha avatar doorgaans op het heroïsche moment waarop hij de demon aan zijn haren meesleurt en doodt, en de Aarde op zijn slagtanden uit de wateren redt.

Shraddha De legende van Varaha avatar is nauw verbonden met *shraddha*, een offerritueel voor overleden voorouders of *pitri's*. Toen Varaha Bhumi uit de oceaan omhoogtilde, vielen er namelijk op een naar het zuiden gerichte plek drie modderkluiten van zijn slagtand. Het zuiden is de richting waar YAMA, de god van de dood, heerst. Tijdens het *shraddha*-ritueel worden drie zoete rijstballetjes, en ook water en sesamzaadjes, als voedsel aan de overleden voorouders aangeboden. Dat gebeurt bij voorkeur op de verjaardag van een overlijden én op de herdenkingsdag van alle voorouders, kort vóór het begin van het Navaratri-festival. Men gelooft dat zowel gebeden als deze offergaven de overleden zielen voeden, beschermen en ondersteunen tijdens hun reis naar hun volgende bestemming. Het getal drie staat voor de drie generaties overledenen die men tracht te bereiken.

Nawalgarh, Bhakton-ki haveli, eind 19de eeuw. Varaha, met de Aarde op zijn slagtanden, doodt de demon Hiranyaksha.

Dungarpur, Garh palace, zijvertrek van Viratswarup ki Ori, eind 19de–begin 20ste eeuw. Varaha doodt de demon Hiranyaksha en redt Bhumi, de godin Aarde.

p. 368

Dungarpur, Garh palace, zijvertrek van Viratswarup ki Ori, eind 19de–begin 20ste eeuw. Varaha-avataar

Vishnu विष्णु

'Hij die alles doordringt' (ook 'Narayana' of 'Hari' genoemd)

Door de eeuwen heen is de Vedische god Vishnu uitgegroeid tot de belangrijkste god van de TRIMURTI (Brahma, Vishnu en Shiva) binnen het hedendaagse hindoeïsme. Binnen de Trimurti is Vishnu de instandhouder. Hij is de god die er in de loop van elke wereldperiode telkens weer voor zorgt dat in tijden van chaos de orde wordt hersteld. Hij is ook de god van het mededogen, die in tijden van nood in de gedaante van een avatar op aarde neerdaalt om het kwaad te vernietigen en de *dharma* (rechtvaardigheid, orde) te herstellen. Gelovigen zien in hem een vaderlijke en beschermende god. Voor zijn aanhangers, de *vaishnava's*, is hij de oppergod, die gelijkstaat aan het *Brahman*. Voor hen is Vishnu zowel schepper en instandhouder als vernietiger. LAKSHMI, de godin van weelde en rijkdom, is zijn partner. Hoewel Vishnu doorgaans samen met haar wordt afgebeeld, heeft hij nog een tweede partner, BHUMI, de godin van de aarde die Vishnu in zijn hoedanigheid van avatar VARAHA uit de oeroceaan heeft gered. Lakshmi wordt samen met Vishnu in al zijn avatars op aarde herboren.

Avatars Er worden in het algemeen tien incarnaties of avatars erkend en ook veelvuldig afgebeeld, maar in sommige tradities en ook op muurschilderingen kan dit aantal oplopen tot vierentwintig. In dat geval werden in de loop van de tijd heilige mannen of andere goddelijke figuren uit vroegere tijden of uit andere religieuze tradities in de lijst opgenomen, al dan niet uit opportunistische overwegingen. De tien belangrijkste avatars zijn: MATSYA (vis), KURMA (schildpad), VARAHA (zwijn), VAMANA (dwerg), NARASIMHA (mens-leeuw), PARASHURAMA (Rama met de bijl), RAMA (prins van Ayodhya), Krishna, Boeddha en KALKI. Andere incarnaties van Vishnu zijn: de KUMARA's (de jongelingen die de eeuwige jeugd bezitten), NARADA (een ziener), YAJNA (het offervuur), Risabha (de eerste *tirthankara* van de jaïns), PRITHU (de eerste koning), Dhanvantari (de god van de geneeskunde), HAYAGRIVA (met het paardenhoofd), JAGANNATH (Heer van het Universum), Mohini (de vrouwelijke incarnatie van Vishnu), Veda VYASA (de samensteller van de *Veda's*),

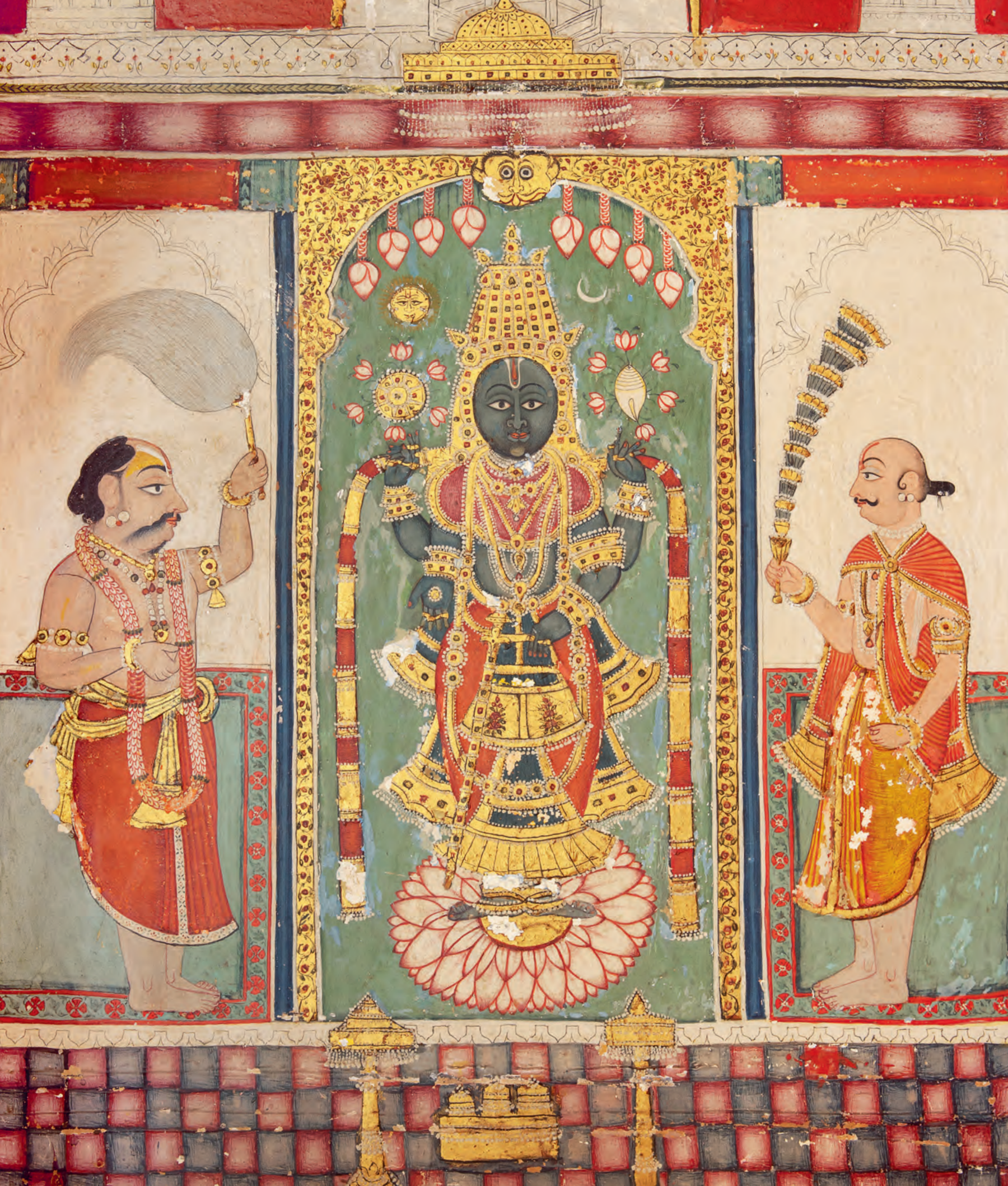
BALARAMA (broer van Krishna), Dattatreya en KAPILA (twee wijzen), HANSA (de zwaan), Nara en Narayana (de tweeling-wijzen). Vishnu wordt in al deze vormen op grote schaal aanbeden. Men gelooft dat de avatar Kalki op een wit paard de volgende en ook laatste avatar van de huidige wereldperiode zal zijn. Hij zal de wereld van de ondergang redden.

Voorstelling Vishnu wordt over het algemeen afgebeeld met vier armen en met als belangrijkste attributen een vlamme discus of werpschijf (*chakra*), een grote schelphoorn (*shankha*), een lotus (*padma*) en een knots (*gada*) of scepter. Het voorhoofdstecken – de *tilaka* – heeft een witte U-vorm met in het midden meestal een verticale rode streep of stip (*bindu*). Samen symboliseren ze Vishnu en Lakshmi. Zijn avatars dragen varianten van dit teken. Vishnu verblijft samen met Lakshmi in de hoogste hemel, Vaikuntha. Zijn rijdier is de mythische vogel GARUDA.

Kota, Garh palace, Chatthar mahal, midden 18de-19de eeuw, eind 19de eeuw overschilderd. Vishnu en Lakshmi vliegen rond op Garuda, het rijdier van Vishnu.

Bundi, Garh palace, Chatthar mahal, midden 19de eeuw (?). De rijkelijk versierde Vishnu staat op een lotusbloem en wordt door twee priesters geëerd. Boven zijn kroon is in de nis een *kirtimukha* te zien, een beschermend waakgezicht tegen kwade invloeden dat vaak in de architectuur wordt gebruikt.

Samode palace, Sultan mahal, eind 18de eeuw. Van Mahakali hadden de demonen Madhu en Kaitabha de macht gekregen om hun dood zelf te bepalen. Na het stelen van de *Veda's* ging Vishnu op vraag van Brahma het gevecht met hen aan, maar hij kon hen niet verslaan. Ze mochten daarop een wens doen maar in hun hoogmoed boden zij aan dat Vishnu een wens mocht doen. Die vroeg om hen te mogen doden. Toen ze eisten niet in het water gedood te worden, legde Vishnu hen op zijn dijen boven het water en onthoofdde hen met zijn discus.

Dugari fort, Rama mandir
chitrasala, eind 18de–begin 19de
eeuw (?). Vishnu met twee van zijn
vaste attributen: de schelphoorn
(*shanka*) en de knots (*gada*). Het
derde attribuut, een staf (*danda*),
staat mogelijk symbool voor leiding
en gezag.

Karauli palace, midden 18de eeuw (?).
 Boven van links naar rechts: de avatars
 Kurma, Varaha en Matsya. Onder van
 links naar rechts: de avatars Parasurama,
 Vamana en Narasimha

Jodhpur, Maha mandir, begin 19de eeuw, ca. 1812 gebouwd. Guru Jalandhar Nathji van de Nath Sampradaya ontvangt verschillende heersers, onder wie Maharadja Man Singh van Jodhpur (Marwar) (r. 1803–1843), die deze tempel voor zijn guru liet bouwen. Opvallend: er is geen halo rond het hoofd van de heersers, wel rond dat van de guru. Maharadja Man Singh beschouwde zichzelf als ondergeschikt aan zijn guru.

Yogi en yogini योगी और योगिनी

‘Beoefenaar/-ster van yoga’

Yogi’s en yogini’s zijn mannen en vrouwen die yoga beoefenen. Dat doen ze zowel binnen de context van een ascetisch leven als in combinatie met een ‘normaal’ leven.

In het hindoeïsme betekent yoga ‘zelfbeheersing’ of ‘zelfcontrole’, maar ook ‘verbinding’ en ‘vereniging’. Er zijn meerdere soorten yoga, zoals *bhakti yoga*, *karma yoga*, *jnana yoga* en *raja yoga*, die elk op hun manier naar spirituele verlichting en bevrijding kunnen leiden. Hier beperken we ons tot de vorm waarin het lichaam centraal staat, de *hatha yoga*. SHIVA is voor veel van deze yogi’s het grote voorbeeld en wordt door zijn volgelingen als de allerhoogste yogi aanbeden.

Hatha yoga Door de beheersing en controle van lichaam en geest tracht de yogi de eenwording van zijn individuele Zelf (de *Atman*) met de Al-ziel of Al-zijn (het *Brahman*) te bereiken. Op het moment dat dit gebeurt, zal hij bevrijd worden uit de *samsara* en de ultieme gelukzaligheid vinden. Deze beheersing en controle kun je bereiken door het oefenen van *asana*’s of ‘lichaamshoudingen’, *pranayama*’s of ademhalingstechnieken, en *dhyana* of ‘meditatie’.

Hoewel de oudste sporen van yogabeoefening teruggaan tot de Indusbeschaving en er al in de *Veda*’s yogahoudingen worden beschreven, werd yoga vooral populair in de laat-Vedische tijd, toen verlossingsleren (boeddhisme en jainisme) een

grote aanhang verwierven en steeds meer mensen voor het pad van wereldverzaking en ascese kozen.

Patanjali Hoewel er geen absolute zekerheid over bestaat, wordt verondersteld dat de wijze Patanjali de samensteller of auteur is van het *Yoga Sutra*, waarin het ‘achtvoudige yoga-pad’ wordt beschreven. Deze tekst wordt als de belangrijkste van de yogatraditie beschouwd en wordt nog altijd in nieuwe vertalingen en bewerkingen over de hele wereld uitgegeven.

Patanjali zou geleefd hebben tussen 200 vóór en 400 na Christus. Volgens een van de mythen over zijn geboorte verlangde yogini Gonika naar een zoon aan wie ze haar kennis kon doorgeven. Toen ze tijdens het bidden even haar

ogen opsloeg naar de hemel, viel er een kleine slang in haar handen die meteen in een baby veranderde. Gonika wist dat dit haar zoon was en noemde hem Patanjali, ‘hij die in gevouwen handen is gevallen’.

Verspreiding In de loop van de negentiende en twintigste eeuw werd yoga steeds populairder in het Westen, vooral de *hatha yoga*. De oorspronkelijk religieuze betekenis van yoga is hierbij op de achtergrond geraakt of zelfs verdwenen. De nadruk ligt eerder op gezondheid en op mentale en lichamelijke ontspanning. Intussen worden wereldwijd tientallen yogastijlen beoefend en hebben in 2014 de Verenigde Naties 21 juni uitgeroepen tot Wereld Yoga Dag.

Jodhpur, Maha mandir, begin 19de eeuw, ca. 1812 gebouwd. Yogi’s van de Nath Sampradaya-gemeenschap, op afgelegen plaatsen. Ze zijn verdiept in soms complexe yogahoudingen en diepe meditatie.

Jodhpur, Maha mandir, begin 19de eeuw, ca. 1812 gebouwd. Yogi's van de Nath Sampradya-gemeenschap.

Jodhpur, Maha mandir, begin 19de eeuw, ca. 1812 gebouwd. Yogi's van de Nath Sampradaya-gemeenschap.